Turkish Studies *Language and Literature*

Volume 14 Issue 2, 2019, p. 917-939
DOI: 10.29228/TurkishStudies.22701
ISSN: 2667-5641
Skopje/MACEDONIA-Ankara/TURKEY

INTERNATIONAL
BALKAN
UNIVERSITY

EXCELLENCE FOR THE FUTURE
IBU.EDU.MK

Research Article / Araştırma Makalesi

Article Info / Makale Bilgisi

✍ *Received/Geliş:* 01.03.2019

✓ *Accepted/Kabul:* 10.06.2019

📅 *Report Dates/Rapor Tarihleri:* Referee 1 (21.05.2019)- Referee 3 (21.05.2019)

This article was checked by intihal.net.

1880-1895 YILLARI ARASINDA YAYIMLANMIŞ ŞİİR KİTAPLARINDAN HAREKETLE ARA NESİL ŞİİRİNİ ANLAMAK

*Taner TURAN**

ÖZ

1839 yılında Tanzimat Fermanı'nın ilan edilmesinden bir süre sonra yenilik sesleri hayatın hemen hemen her alanında yankı bulmuş ve en nihayetinde 1859 yılı ve sonrasında çok daha kuvvetli adımlarla Türk edebiyatına da sirayet etmiştir. Bu bağlamda yeniliğe kapılarını ilk aralayan ve ilk yenileştirilen tür şiir olmuştur. Ancak 1859 yılında başlayan yenilikçi anlayış, 1879 yılından sonra başka bir noktaya evrilmiş ve özellikle Recaizâde Mahmud Ekrem ve Abdülhak Hâmid'in ellerinde oluşan yeni ve ferdiyetçi bir edebiyat hasıl olmuştur. Recaizâde Mahmud Ekrem daha çok şiir hakkındaki görüşleriyle kendisinden sonra gelenleri etkilerken Abdülhak Hâmid ise bizzat şiirde yaptığı yeniliklerle kendisinden sonrakileri etkilemiştir. Ancak bu iki ismin yanına Muallim Naci'yi eklememek haksızlık olur. Çünkü bu saydığımız üç isim bizim asıl konumuz olan Ara Nesil şairlerini derinden etkilemişlerdir. Bu isimlerden etkilenen şairler, kimi zaman bu isimlerin şiirlerine nazireler yazmış kimi zaman da bu isimlerin şiir dünyalarına bağlı kalarak kendi şiir evrenlerini yaratmaya çalışmışlardır. İşte bu çalışma dahilinde kimi kaynaklar tarafından ihmal edilmiş bir dönem, yani 1880-1895 yılları arasında Türk şiirinin gelişim süreci ele alınacaktır. Bu yapılırken öncelikle bu döneme kimler tarafından ve neden Ara Nesil denildiği ve Ara Nesil şairlerinin kim olduğu üzerinde durulacaktır. Hemen ardından ise yayımlanmış olan şiir kitaplarından hareketle dönemin şair ve şiir anlayışı ortaya koyulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ara Nesil, Yeni Türk Şiiri, Tanzimat Edebiyatı, Mutavassıfın, 19. Yüzyıl Türk Şiiri.

* Arş. Gör., Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Yeni Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, E-posta: tanerturan@osmaniye.edu.tr

UNDERSTANDING ARA NESIL POETRY WITH REFERENCE TO POETRY BOOKS PUBLISHED BETWEEN 1880-1895

ABSTRACT

Modern voices echoed in almost every area in life after the declaration of *tazminat* in 1839 and, ultimately, spreaded to Turkish literature as well after 1859. In this sense, poetry has been the first to open the doors to novelty and to be modernized. However, modern understanding started in 1859 and evolved into a different direction, especially a modern and individualist literature emerged in the hands of *Recaizâde Mahmud Ekrem* and *Abdülhak Hâmid*. While *Recaizâde Mahmud Ekrem* mostly influenced his followers with his opinions on poetry, *Abdülhak Hâmid* influenced his followers with his innovations in poetry. However, not adding *Muallim Naci* next to these two names is unfair to him. As a matter of fact, aforementioned names deeply effected poets that are our primary concern that had the opportunity to publish poetry books between 1880-1895. Poets who were inspired by these poets, at times wrote nazires to poems of these poets and, at times abided to the world of poems of these poets and tried to create their own poem universes. In this study, the development process of Turkish poetry in a period which has been ignored by some sources, between 1880-1895 will be handled. First, the reason why and by whom this period is called the *Ara Nesil* and the list of *Ara Nesil* poets will be dwelled on. Then, the poetry understanding of the period in reference to published poetry books and poems will be elicited.

STRUCTURED ABSTRACT

With the proclamation of the *Tanzimat* Edict in 1839, innovative thought began to spread to all areas of life and took its place in our literature especially after 1859. In this period, the artists of *Tanzimat I. Generation*, which was formed by *Şinasi*, *Namık Kemal* and *Ziya Pasha*, tried to change and reshape these genres which they tried to write in almost all kinds of literature. Although these new poets have tried new forms in poetry which are our main topic, it is not very accurate to talk about a pure innovation for their poetry. Because, in this period, poetry continues its commitment to the past in many ways. When we look at the poets of the period, even the poets that we consider in the innovative sense grow up in the tradition of the *Divan Literature* (Classical Ottoman Poetry). However, these poets rebuilt the content of poetry, and succeeded in introducing concepts such as reason, law, civilization, freedom, freedom and homeland into Turkish poetry.

After 1880, along with the *Tanzimat 2nd Generation* artists formed by *Recâizâde Mahmud Ekrem* and *Abdülhak Hâmid*, the new Turkish poetry has begun to diversify in terms of its content with the effect of an individual hearing style and has undergone significant innovations. This is very important in terms of showing that the renewal of Turkish poetry, which started after 1859, continued with strengthening. However, with the influences of French poetry and especially the Romanticism, Turkish poetry has begun to change in many ways, and ultimately this individual

style has reshaped the essential themes of poetry. In this context, the themes of love, nature and death have been discussed from different perspectives, and new themes such as children, illness, and determination to work have been accepted. In addition to this, especially with the influence of Abdülhak Hâmid, new forms have been tried and the new Turkish poem has been taken a step further.

The poets who wrote poems at the same dates as the Tanzimat 2nd Generation artists and who were often called back in the history and often left in the background or were forgotten, have played an important role in shaping the new Turkish poetry with the poetry books they published between 1880-1895. In general terms, it is possible to say that the poetry of this period evolved from two branches. Abdülhak Hâmid and Rezaîzâde Mahmud Ekrem are poets who write poems under the influence of Ekrem. These poets include Abdullah Cevdet, Abdulhalim Memduh, Abdulkerim Sabit, Abdulkerim Hadi, Ali Ulvi, Ismail Hakki, Ismail Safa, Mehmed Abdurrahman, Mehmed Celal, Mehmed Saladin, Menemenlizade Mehmed Tahir, Mustafa Reshid, Nabizade Nazim, Nigar Hanim, Nureddin Ferruh, Omer Ferit Kam, Şevket Gavsî, Tepedelenlizâde Hüseyin Kamil and Tevfik Nevzâd. These names brought a new breath to Turkish poetry in terms of both content and shape.

As mentioned above, the second poetry of the period which developed from two branches is influenced by Muallim Naci and the poets who wrote poems in the innovative line from time to time constitute. Among these poets Adanalı Hoca Hayret, Ahmed Muhtar, Ahmed Servet, Alaaddin Sabit, Alaybeyzade Naci, Ali Nusret, Ali Ruhi, Andelib, Celal Sezayi, Diyarbakir Baki, Ergani Mesud, Eyup Sabri, Galib Avni, Huseyin Hashim, Mahmud Celaledin Pasha, Mahmud Kemaleddin Fenari, Müstecabizâde İsmet, Sadık Vîcdani, Şevket Gavsî, Sheikh Vasfi. These poets, whose names we have mentioned, published a significant number of poetry books between 1880 and 1895 and preferred more Divan-shaped compositions in these books. However, from time to time, both in terms of content and in terms of shape have entered into a search. This is important in terms of showing that these poets continue their old-new duality, but despite the fact that they contribute to the formation of new Turkish poetry.

It seems that between 1880 and 1895 with the influence of Abdülhak Hâmid and Rezaîzâde Mahmud Ekrem, there was a serious breakthrough in Turkish poetry. The poets who wrote poems between these years entered into a search both in form and content. In line with this search, they tried to redefine the poet and poem and based on the poet and poet understanding of the period in which they lived. At this point, in the early part of the poetry books, the achievements are extremely important. Because a great majority of the poets we discussed explained the poet and poetry insights at the entrance of the poetry books and shed light on the period. Abdülhak Hâmid and Rezaîzâde Mahmud Ekrem, the most noteworthy issue highlighted in these introductions, is the notion of the notion of 'feeling'. With the notion of 'feeling' concept, the poets, sometimes perceived the sensation as the music of life, and preferred to bring poetry closer to music. According to these poets, poetry should give feelings to the heart such as pleasure, eagerness, tale and suffering. Because the poet is conscientious and therefore must write the

poem of the unreachable love, the beauty of nature and death. This situation is characteristic of the intermediate generation poetry. The only purpose of these poets is to reach the beautiful one. However, these poets think that the beautiful can be reached through conscience. That is why their poems are sometimes a sad angel with a sweet look, sometimes the screams of a bird with a broken wing, and the nature itself, which sometimes makes people sad with the arrival of autumn.

Keywords: Ara Nesil, Modern Turkish Poetry, Tanzimat Literature, Mutavassıtin.

GİRİŞ

1839 yılında Tanzimat’la birlikte etkisini iyiden iyiye hissettiren yenilik rüzgarı, bir süre sonra Türk edebiyatına da sirayet etmiş ve bu bağlamda şiir yenileştirilen türlerden biri olmuştur. Bilindiği üzere ve Tanpınar’ın da üzerinde durduğu gibi yeni Türk şiiri asıl atılımını bilhassa 1851-1885 yılları arasında yapar. Buna karşılık bugün, edebiyat tarihlerinin büyük bir çoğunluğunda yeni Türk şiirinin yenileşme serüveni özellikle 1859 yılında ilklerin adamı Şinasi (1826-1871) tarafından yayımlanan *Tercüme-i Manzume*’yle başlar. Bu eserle birlikte Şinasi, yeni Türk şiirinde bir dönüm noktası haline gelir. Ancak şairin bir dönüm noktası haline gelmesinde *Münacat* ve Reşid Paşa için söylemiş olduğu dört kasidenin (1849, 1856, 1857, 1858) de büyük bir payı olduğunu unutmamak gerekir. Çünkü Şinasi, Reşid Paşa için söylediği kasidelerde Reşid Paşa’nın şahsından hareketle Tanzimat yeniliklerini över ve belli mefhumları ön plana çıkarır. Ancak bunu yaparken klasik kasidenin kafiye sistemine uymaz ve artık “eski kasidelerin hayal ve mazmunları ile acemâne mübalağalar bırakılarak, övmeye klişe özelliklere değil, övülenin şahsiyetini belirten gerçek özelliklere yer verilmiştir.” (Akyüz, 2010, s. 43). *Münacat*’ta ise Şinasi, Tanrı’yı ispat için objektif bir delil olarak kainatı gösterir ve bu durum eskilerden ayrı bir davranış tarzını ifade eder. (Kaplan, 1998, s. 35). Açık bir şekilde görülüyor ki Şinasi, yalnızca muhtevada yenilik yapmamıştır. O her ne kadar divan şiiri nazım şekillerini kullanmış olsa da bu şekilleri değiştirme yoluna gitmiştir.

Şinasi’den sonra yeni Türk şiiri çok daha ciddi atılımlara sahne olur. Bu bağlamda sayabileceğimiz ilk girişimlerden biri Edhem Pertev Paşa’ya aittir. 1870 yılında *Hakâyıkü’l-vekâyî*’de çıkan *Tıfl-ı Naim* tercümesi şekil itibariyle oldukça yenidir. Edhem Pertev Paşa ile aynı tarihlerde Sadullah Paşa, Lamartine’den *Göl* şiirini manzum olarak çevirmiştir. Yine Sadullah Paşa’nın *Ondokuzuncu Asır Manzumesi* dönem aydınlarının yeniliklere ne gözle baktığını göstermesi bakımından önemlidir. Şinasi ve bu saydığımız belli başlı müstakil girişimler vasıtasıyla ciddi bir ivme kazanan Türk şiirinin yenileşme hareketi, Tanpınar’ın da tasnif ettiği gibi Namık Kemal ve Ziya Paşa ile devam eder ve böylece kaynaklarda daha çok “Tanzimat I. Nesil” sanatçıları olarak adlandırılan Şinasi, Namık Kemal (1840-1888) ve Ziya Paşa (1829-1880), Türk şiirini hem içerik olarak hem de şekil olarak değiştirmeye ve geliştirmeye başlarlar. Ancak Mehmet Kaplan’ın da belirttiği gibi bu devrede edebiyat “genellikle politik ve sosyal konular etrafında döner.” (Kaplan, 2014, s. 18).

Tanpınar’ın tasnifine göre Şinasi’den sonra Namık Kemal (1840-1888) gelir. Çünkü Namık Kemal, Şinasi’nin *Münacat*’ıyla tanıştıktan sonra yeni Türk şiirinin en büyük savunucularından biri hatta yeni Türk şiirinin yaratıcılarından biri haline gelir. Bu bağlamda Tanpınar’ın onun için söylediği şu sözü hatırlatmakta fayda vardır:

“Namık Kemal 48 yaşında, tam olgunluk devresinde, belki de yeni bir çalışma hamlesine gireceği sırada öldü. Fakat bu erken ölüme ve hele huzur içinde çalışmaya hiç imkan bulamamasına rağmen iki büyük iş yapmıştı. O öldüğü zaman memlekette iki şey vardı: Bir efkâr-ı umumiyye ve bir edebiyat. Bunlardan birincisinde hissesi büyüktür; fakat ikincisi sadece onun himmetiyle olan

bir şeydi. O, yaşadığı cemiyete kendi meseleleriyle meşgul olmayı öğretmişti.” (Tanpınar, 2010, s. 333).

İçinde yaşadığı topluma kendi meseleleriyle uğraşmayı öğreten Namık Kemal, Fransız şiirinden de beslenerek yerli ve milli bir üslupla yeni Türk şiirinin temalarını yeniden ele alır ve onun sayesinde Türk şiiri medeniyet, hürriyet, hak, kanun, vatan gibi şiir adına yeni kavramlarla tanışır. Bu bağlamda *Hürriyet Kasidesi* (1876) oldukça önemlidir. Çünkü Namık Kemal burada romantik şairlere yaklaşılarak hürriyet kavramının peşine düşer. İşte bu durum da bize, divan şiirinin soyut dünyasının bir kenara bırakılmış olduğunu ve yeni Türk şiirinin, romantizmin de etkisiyle beraber değişmeye başladığını açıkça gösterir. Ancak şunu da belirtmekte fayda vardır ki Namık Kemal, yalnızca muhtevayla meşgul olmamış şiirin dış yapısını değiştirmek için de girişimlerde bulunmuştur. Bu bağlamda şairin, on bir dizeye haiz dört bentten oluşan ve vatani güzel bir kadına benzettiği *Vaveyla*’sı ve dokuz dizeli beş bentten oluşan *Hilal-i Osmani*’si dikkate şayandır. Çünkü bu iki şiir hem şekil hem de muhteva olarak yenidir.

Ziya Paşa ise Şinasi ve Namık Kemal’e nazaran yenilik söz konusu olduğunda bir adım geride gibi görünmektedir. Nitekim Kenan Akyüz’ün de belirttiği gibi Ziya Paşa “1860’tan sonra Batılı Türk edebiyatının yaratılmasında şiirlerinden çok, düşünceleri ile hizmet etmiştir” (Akyüz, 2010, s. 44). Ancak unutmamak gerekir ki Ziya Paşa 1859’da yazmış olduğu *Terci-i Bend* ile birlikte dikkatleri üzerine çeker. Çünkü şair bu eseri Avrupa’ya gitmeden önce çağının getirdiği değişimi de göz önünde bulundurarak kaleme almıştır. “Burada onun zekası, kabiliyeti ve güçlü sanatkarlık sezgisinin rolü vardır.” (Ercilasun, 2007, s. 70). Bununla birlikte Ziya Paşa’nın *Şiir ve İnşa* (1868) makalesi de bu bağlamda oldukça önemlidir. Çünkü Ziya Paşa, bu makalesinde divan edebiyatını, milli bir edebiyat olarak kabul etmez ve asıl milli edebiyatın halk edebiyatı olduğunu savunur, ancak şairin bu düşüncesinin *Harabat* (1875)’ta değiştiği görülür ki bu da Tanzimat edebiyatının en büyük sorunsallarından biri olan eski ve yeninin birlikte var olma çabasını bir kez daha gözler önüne serer.

İlk bakışta daha çok Şinasi ve Namık Kemal odağında değişen/gelişen Türk şiirinin 1880’den sonra ise yeni bir maceraya atıldığını söylemek bittabi yerinde olur. Çünkü 1879 yılında kendine has duyuş tarzıyla, yaratıcı dehasıyla ve her zaman şairiyyetin peşinde olan Abdülhak Hâmid’in *Sahra*’sı neşrolunmuştur. Ancak Abdülhak Hâmid’in tiyatrolarına bakıldığı vakit bu arayışın daha da eskiye dayandığı rahatlıkla görülebilir. Örneğin Tanpınar, Hâmid’in şiirini ortaya koyarken önce onun tiyatrolarına yönelmiş, özellikle *Duhter-i Hindu* (1875) ve onun içerisindeki manzumeleri ele almayı tercih etmiştir. Bu manzumeler içerisinde ise ilk göze çarpan *Tenaggum* manzumesidir. Çünkü Hâmid bu manzumesinde Ekrem Bey’in daha evvel kullandığı çapraz kafiyeli kıtalara yer vermiştir. Bununla birlikte bu manzume, içerik olarak da yeni ve *Makber*’in habercisi niteliğindedir. (Tanpınar, 2010, s. 246). Ancak Abdülhak Hâmid ve yeni Türk şiiri ele alındığında hiç şüphesiz asıl kırılma şairin *Sahra* (1879)’yı neşretmesi ile olmuştur. Bilindiği üzere Türk şiirinde Namık Kemal’in, Şinasi’nin ve hatta Ziya Paşa’nın birtakım girişimleri kulaklara yenileşme lafzını fısıldamıştı, fakat Abdülhak Hâmid, onların öncülüğünde şiiri başka bir noktaya getirdi. Namık Kemal’de daha çok hak, hürriyet ve özgürlük temleri bağlamında karşımıza çıkan Romantizm ve Romantik şiir Hâmid’in elinde başka bir kisveye bürünmüştür. Hâmid ile beraber yıllardır şiirimizin içinde yer aldığı Divan şiiri geleneği büyük oranda kırılmıştır. Çünkü Hâmid, *Sahra* ile beraber Divan şiirinin, o donuk ve yalnızca geleneğe bağlı kalınarak anlatılan cansız tabiat anlayışını bir kenara bırakmış, bunun yerine tabiatı duymaya, hissetmeye ve ona adeta bir ruh üfleme başarmıştır. İşte bu son derece yenilikçi bir tavidir.

Hâmid ile beraber Türk şiirinin yenileşmesinde büyük pay sahibi olan diğer bir isim ise Recaiâde Mahmud Ekrem’dir. Ancak şunu belirtmek gerekir ki Recaiâde Mahmud Ekrem’in yenilikçi tarafı onun şairliğinde değildir. Nitekim onun şiir kitaplarını elimize aldığımız vakit bu kitapların içerisinde yer alan şiirlerin büyük oranda divan şiiri geleneğine bağlı olduğu görülür. Hatta

çok eleştirdiği ve yerden yere vurduğu Muallim Naci bile *Ateşpâre* (1883) ve *Şerâre* (1884)'sinde yeni Türk şiirine hem biçim hem de içerik olarak Recaizâde Mahmud Ekrem'den daha büyük katkıda bulunmuştur. Ancak yenileşme hususunda Recaizâde Mahmud Ekrem'in asıl mühim eseri *Talim-i Edebiyat* (1879)'tır. Çünkü Ekrem Bey, bu eseriyle beraber Batılı bir anlayış doğrultusunda yeni Türk şiirini kuramsal bir çerçeve içerisine oturtmayı başarmıştır. Ekrem Bey'e göre "şiir mutlak ahlaka, mantığa uymak zorunda değildir. Güzellik amacı dışında, fikirler, ahlak telkini veya öğretme amacı şiirde aranmaz. Şiirde fikirler bulunmalı ama, açıkça savunulmamalıdır." (Enginün, 2010, s. 490). Ekrem Bey'in *Talim-i Edebiyat* ile birlikte şiir hususunda yenilikçi tavrını ortaya koyduğu bir diğer önemli eseri ise *Takdir-i Elhân* (1883)'dir. Şair bu eserinde şiir ve şairi şu şekilde tanımlamıştır:

"(Hepimiz) tabiri içinde -şiir ile şairiyyet gibi bizzat ve bi'l-izâfe kâinatı muhit olan iki büyük tecellî-i kudreti kâffe-i alâiyk-ı ulviyyesinden tecrid ile mâhiyyât-ı tenâhî-nâ-pezîrini birkaç kelime ile tarif ve tahdide muktedir olan esâtize-i a'zâm elbette dahil değildir! Bu tabir yalnız elvâh-ı hayâliyyesinin elvânını meselâ bir şafak bulutundan, zıyasını bir seher yıldızından, gölgesini bir şâm-ı garîbânenen iktibasa terennümât-ı muzaribânesini bir cûybârın çağlıtısından, nevehât-ı şâ'ikânesini bir derenin iniltisinden ahza çalışan bir gece kuşunun kanadı altına iltica veyahut bir kır çiçeğinin reng-i inkisârı içinde ihtifâ arzu edecek kadar sükûn ve mahviyete maik iken güneşi matla'-ı feyzinde durdurmak.. cenneti rûy-ı arza getir gibi hîred-güdâz.. ruh-fersâ birtakım emellerle daima zâr u bî-karâr olan bed-bahtlarla racidir ki onlaraca şiir had kabul etmez. Zerrattan şümusa kadar her güzel şey şiirdir: Şaşaalara müstağrak bir nevrûz-ı kâmrâninin sükûnu âsâyîş-fermâsiyle zulemata bürünmüş bir fırtına gecesinin heyecân-ı dehşet-efzâsı beyrinde şiiriyetçe evvelkinin rengin ve latif ve nazik. İkincisinin mağmum ve şedid ve bülend olmaktan başka bir farkı yoktur." (Recaizâde Mahmud Ekrem, 1883, s. 8-9).

Recaizâde Mahmud Ekrem, şiirde güzelliği öne çıkarmakta ve şiirin konusunu genişletmeye gayret etmektedir. Bu amaçlar doğrultusunda ise yeni Türk şiirinde ferdi duygular tekrardan önem kazanmaya başlamıştır ki Mehmet Kaplan da Abdülhak Hâmid ve Ekrem Bey'in içinde bulunduğu bu devri "ferdiyetçilik ve büyük ıstıraplar devri" olarak nitelemiştir. (Kaplan, 2014, s. 20).

1880-1895 yılları arasında şiirler yazan şairleri ve onların şiirlerinin teşekkül etmesinde büyük pay sahibi bir şahsiyet daha vardır: Muallim Naci (1850-1893). Kimilerine göre yenileşmenin karşısında yer alarak eskiyi desteklediği belirtilen ve bu yüzden de sıklıkla eleştirilen Muallim Naci'nin dönem şairleri üzerinde ne kadar etkili olduğu açıkça görülebilir. Nitekim 1880-1895 yılları arasında yayımlanmış pek çok şiir kitabında Muallim Naci'nin gazellerine söylenmiş onlarca nazireyi bulmak mümkündür. Genellikle bu şiirler daha çok divan şiiri sınırları içerisinde yazılmış olmakla beraber, Muallim Naci ve onun etkisindeki şairlerin tamamen eski şiirin peşinde olduklarını söylemek çok da doğru değildir. Nitekim Tanpınar, Muallim Naci için "iyi okunursa, mutlak eski taraftarlığının bir masal olduğu görülür. Hakikatte o, iyi ve güzel manalarında şark ile garbın arasında bir fark olabileceğine inanmıyor ve milliyetperverliği bir nevi gelenek fikriyle tefsir ediyordu" (Tanpınar, 2010, s. 534) diyerek bu duruma dikkati çekmiştir. Kayahan Özgül de bu mesele üzerinde durmuş ve Muallim Naci'yi arafta bir şair olarak nitelendirdiği çalışmasında, aslında hem Recaizâde Mahmud Ekrem'in hem de Muallim Naci'nin pek çok şiirinin divan şiiri geleneği dairesinde yazıldığını belirtmiştir¹. Çünkü Özgül'e göre Ekrem ile Naci arasında nesil ve yetişme farkı yoktur:

¹ Kayahan Özgül, *Muallim Naci Efendi* isimli çalışmasında Naci ve Ekrem'in yenilik anlayışlarını karşılaştırır ve Naci'nin kendi görüşlerine yer verir:

"Naci'nin şiirden beklediği yenilik ile Ekrem'in yaptığı düşündüğü yenilik arasında büyük farklar yoktur. Ayrıldıkları nokta, bu yeniliğe ulaşmak için kültürel benliğimizi terk etmemiz gerekip gerekmediği noktasındadır ve bu bahis, Naci'nin fedakarlık edemeyeceği kadar hassastır. Şu satırları kim yazmış olabilir?

'(...) bir sözün 'şiir' nâmını alabilmesi edebiyatın ma'dûd olmasına tevakkuf eder, manzum olmasına değil.(...) Bir söz mensur olur da şiir olur. Bir söz manzum olur da şiir olmaz. Hâsılı, şiir hem nesir, hem nazım kisvesinde tecelli edebilir.(...)

“Birisi uzaktan, diğeri yakından ama her ikisi de Kemal’in şiir anlayışının etkisinde yetişmiştir. Batı’dan faydalanma konusunda benzer şeyler düşünür; aralarındaki tek fark, nereye kadar faydalanacakları noktasındadır.” (Özgül, 2016, s. 71). Ancak Recaizâde Mahmud Ekrem (1847-1914) ve onun taraftarları yeniliğin savunucusu olarak kendilerini kabul ettirdikleri için Muallim Naci ve arkadaşları cephenin diğeri tarafına itilmiş ve ötekileştirilmişlerdir. Mesud-i Harabati mahlasını kullanan Muallim Naci’nin şiiri “meyhanesi, meygedesi, muğbeçesi, peykesi, koltuk altına alınmış şişesi, güvercin, kuzu, uçurtma merakı ile bu laubaliliğin arasında eskinin ta kendisi” (Tanpınar, 2010, s. 537) olmakla beraber tamamen romantik bir duyuş tarzıyla söylediği *Kuzu* (1881) şiiriyle bir yandan yeniliğin peşinde koştuğunu da unutmamak gerekir. Bu üzerinde durduğumuz ikiliği, Recaizâde Mahmud Ekrem’in şiirleri için de söylemek mümkündür.

İşte bu üç isim -Recaizâde Mahmud Ekrem, Abdülhak Hâmid ve Muallim Naci- Ara Nesil olarak adlandırılan ve daha çok 1880-1895 yılları arasında şiir yazan ve yayımlayan şairleri derinden etkilemiş ve en nihayetinde Servet-i Fünûn şiirinin şekillenmesinde de büyük pay sahibi olmuşlardır. Ancak bu noktada şunlar gibi birtakım sorular sormak mümkündür: “1880-1895 yılları arasında şiirler yazan şairler kimlerdir ve bu şairlerin oluşturduğu müstakil bir topluluk var mıdır?” ya da “Bu dönemde yazılmış şiirlere Ara Nesil şiiri ve yazarlara ise Ara Nesil şairi demek doğru mudur?” ve “Bu Ara Nesil kavramı nereden gelmektedir?” Bu yüzden de hem bu sorulara bir yanıt olması umuduyla Ara Nesil kavramı üzerinde durulacak ve Ara Nesil şairlerinin kim olduğu belirtilecektir.

1. Ara Nesil Kavramı Üzerine Bir Değerlendirme

Ara Nesil isimlendirmesi ilk olarak Mehmet Kaplan tarafından yapılan ve edebiyat tarihlerinin büyük bir çoğunluğunda ihmal edilen, bilhassa 1880-1895 yılları arasında eser veren şairleri nitelerek için kullanılmıştır. Bugün hala Ara Nesil edebiyatının hem teşekkül ettiği yıllar hem de bu edebiyata mensup olan isimlerin kimler olduğu hususunda henüz bir mutabakata varılamamıştır. Mehmet Kaplan 1946 yılında yayımladığı *Tevfik Fikret ve Şiiri* adlı çalışmasında Tanzimat ve Servet-i Fünûn edebiyatlarının arasına konumlandığı ve “Küçük ve Günlük Hassasiyetler Devri: Ara Nesil” başlığıyla bu devreden ilk defa bahseden isim olmuştur:

“... bizim “ara nesil” dediğimiz 25-30 kişilik bir muharrir ve şairler grubunun, gerek hassasiyet, gerek üslûp sahasında âdeta edebiyatımızın çehresini değiştirecek, faaliyetlerine sahne olur.

Bu devrenin karakteristiği mecmuacılıktır. Evvelki devirlerin, gazete, tiyatro ve müstakil eser neşrine mukabil, 1300’den 1314’e kadar, yarısından fazlası edebiyatla yakından ilgili, 50’den çok mecmua çıkar ki, bunların sathi bir surette tetkiki dahi yeni bir his ve üslûp cereyanının hazırlanmakta olduğunu açıkça gösterir.” (Kaplan, 1946, s. 9-10).

Bu noktada Kaplan’ın bir Ara Nesil adlandırması hakkında bir kararsızlık yaşamış olduğu söylenebilir. Nitekim Ersin Özarslan’ın da dile getirdiği gibi Kaplan, eserin ikinci baskısında hem içindekiler kısmından hem de metin içerisindeki başlıktan “Ara Nesil” ibaresini kaldırmıştır. (Özarslan, 1994, s. 4). Bununla birlikte Kaplan, öğrencileriyle birlikte yayımlamış olduğu *Yeni Türk Edebiyatı Antoloji’si* adlı çalışmasında bu nesil mensubu yazarların eserlerine de yer vermiştir. Yine Özarslan’a göre Kaplan, “Devirler ve Nesiller” adlı dersinde Ara Nesil kavramının üzerinde durmuştur. (Özarslan, 1994, s.5). Kaplan’dan sonra ise bu devre, özellikle onun öğrencileri tarafından çalışılmıştır. Bu bağlamda Birol Emil de Kaplan’ın bu devreye yakın fikirler beyan etmiş ve bu neslin 1877-1895 yılları arasına tekabül ettiğini dile getirmiştir. (Emil, 2009, s. XXXIII). Hasan Akay ise Servet-i Fünûn öncesi dönemin boş geçmediğini belirtmiş ve 1873-1877 yıllarından 1895

Öyle mevzun ve mukaffa sözler var ki, şiir olmak şöyle dursun, bayağı edebiyattan dahi ma’dûd olamıyor. Bilâkis öyle mensur sözler var ki, nice manzûmâta fâik bulunuyor.” (Özgül, 2016, s. 70).

yılına kadar geçen yirmi yıllık bir süre olduğunu belirterek bu devre için Kaplan'ın söylemini biraz daha geliştirerek “günlük, küçük hassasiyetler devri, realizm devri (Fenâ-fi'l-hiss devri)” yakıştırmasını yapmıştır (Akay, 1998, s. 139). Necat Birinci ise Nabizâde Nazım üzerine yaptığı çalışmada bu nesli 1880-1896 yılları arasına yerleştirir. (Birinci, 1987, s.1). Ancak Birinci, daha sonra fikrini değiştirir:

“Ara neslin başlama tarihini daha önce biz de 1880 olarak belirtmiştik. Ancak bu başlangıcı açıklayan çok sağlam deliller ileri sürememiştik. Bugün Ara nesle yeniden bir başlangıç tarihi ararken, bu nesil mensuplarının önde gelenlerinin en az iki yıl birlikte yazdıkları *Haver, Güneş, Berk* gibi dergilerin çıkış tarihi 1884, 1885 yıllarını bu neslin edebiyat dünyasına doğuş tarihi olarak kabul edebiliriz.” (Birinci, 2006, s. 90).

Özarslan ise Mustafa Reşid üzerine yapmış olduğu yüksek lisans tezinde 1887-1896 tarihlerinin esas alınması gerektiğini öne sürmüştür. (Özarslan, 1994, s. 7). Orhan Okay ise *Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı* isimli çalışmasında kısaca ele aldığı Ara Nesil başlıklı kısımda bu devrenin 1885-1896 yılları arasına denk geldiğini dile getirmiştir. (Okay, 2014, s. 137). Ara Nesil'in önde gelen isimlerinden biri olan Mehmed Celâl üzerine yaptığı çalışmanın önsözünde ise Fatih Andı, Ara Nesil'i, 1880'li yılların başından Servet-i Fünûn topluluğun şekillendiği yıl olan 1896 yılları arasına konumlandırmıştır. (Andı, 1995, s. VI). Cafer Gariper ise bu neslin yoğun faaliyet göstermiş olduğu döneme dikkati çekmiş ve Necat Birinci'nin görüşüne katılmıştır. (Gariper, 2013, s. 115).

Ara Nesil söz konusu olduğunda elbette tek tartışma konusu sadece bu neslin hangi yıllar arasında teşekkül ettiği değildir. Yukarıda da üzerinde durduğumuz gibi bu devrenin mensupları da tam olarak belirlenememiştir. Konuyu ilk defa ele alan Kaplan, 25-30 kişilik bir gruptan bahsetmiş ve bu grubun ileri gelenleri olarak Nabizâde Nazım, Mehmed Zîver, Fazlı Necip, Mehmed Celâl ve Mustafa Reşid isimlerini zikretmiştir. Sonrasında ise Receb Vahyi'yi eklemiş ve onun Rusçadan tercüme ettiği *Kazlar* isimli şiirini örnek olarak vermiştir. (Kaplan, 1946, s.10-12). Burada sayılan isimlere *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi* adlı çalışmada Menemenlizâde Mehmed Tahir, Nigâr Binti Osman, Mihrünnisa Abdülhak Hâmid, Abdülkerim Sâbit, Abdülhalim Memduh, A. Nâzım, Ali Ulvi, Câzım, Fâik Reşâd, Ali Galib, Baki ve Said gibi yeni isimler eklenmiştir. Çalışmanın V. cildinde ise bu isimlere Ahmed Rasim, Hüseyin Rahmi, Ebubekir Hâzım, Ali Kemâl, Şeyh Vasfî, Elhâc İbrahim ve M. Nuri dahil edilmiştir. (Özarslan, 1994, s. 7-8). Ancak burada söylenen isimler de Ara Nesil mensuplarını göstermekten oldukça uzaktır. Mahmut Babacan tarafından yapılan “*Ara Nesil'de Tenkit*” adlı doktora tezinde ise daha geniş bir kadrodan bahsedilir:

“Abdülgani Seni, Abdülhalim Memduh, Abdülkerim Hadi, Abdülkerim Sabit, Abdürrahim Rüşdü, Ahmed İhsan, Ahmed Vefa, Alaybeyzâde Naci, Ali Ferruh, Ali Kemal, Ali Nihad, Ali Suad, Andelib, Avanzade Mehmed Süleyman, Cerrahizâde Ali Sâcid, E(lif) Nâzım Bey, Faik Hilmi, Fehmi Efendi, Ferâizcizâde Osman Fâiz, H. Kemâl, Hâlid Safâ, Hasan Tahsin, Hocaizâde E.(lif) Cevdet, Hüseyin Avni, Hâzım, İbn-i Fikri Lutfî, İbnü'-Rif'at Sâmi, İsmail Hakkı, M. Nâşid, Mahmud Sâdık, Mehmed Abdurrahman, Mehmed Atâ, Mehmed Celâl, Mehmed Münici, Mehmed Ref'et, Mehmed Rif'at, Mehmed Salâhî, Mehmed Zîver, Menemenlizâde M. Tâhir, Mustafa Reşid, Münici Fikri, Müstecâbizâde İsmet, Nâbizâde Nâzım, Nureddin Ferruh, Nüzhet Fikri, Osman Fahri, Receb Vahyî, Reşad Bey, Rusûhî, Sâbit Necmi, Selânikli Tefvik, Selânikli Fazlı Necib, Süleyman Subhi, Tâkizâde Ziyâeddin, Tâlib, Fâik, Tahir Rüşdü, Tepedelenlizâde Kâmil, Vecihî, Zâimzâde Hasan Fehmi” (Babacan, 1993, s. V-VI).

Özarslan'a göre Babacan'ın vermiş olduğu bu isimler de Ara Nesil kadrosunun tamamını vermez. Çünkü daha önce dile getirilen isimler burada zikredilmemiştir (Özarslan, 1994, s. 8). Necat Birinci ise buradaki isimlere Adanalı Ziya, Ali Feyzi, Ali Nizami, Ali Nusret, Ali Ulvi, Ayın Nadir, Besim, Besim Ömer, Halil Edip, Hasan Asaf, Hayret Efendi, Hüseyin Daniş, Muallim Feyzi,

Muhyiddin gibi isimleri eklemiştir. Birinci, kendi yaptığı listenin de tam olmadığını, fakat bu listeye başka isimler eklemenin zor olduğunu da belirtmiştir. (Birinci, 2006, s. 90). Bütün bu isimlerin yanında listeye bir de İnci Enginün'ün Makbule Lemân ismini eklediği görülür (Enginün, 2010, s. 528).

Cafer Gariper ise hepsinden farklı olarak Şerif Aktaş'tan hareketle Ara Nesil mensuplarının anlayışlarını tasnif etmeyi tercih eder ve onları üç sınıfta toplar: Klasik Zevki ve Üslubu Sürdürmek İsteyenler, Eski ile Yeni Arasında Yer Alan Ilımlılar ve Yenilikçiler. Gariper, ilk grubu "klasik kültürün, zevkin, zihniyetin zayıf bir temsilcisi olarak niteler ve Şeyh Vafî, Elhac İbrahim, Ali Ruhi gibi isimleri dile getirir. İkinci grupta ise Muallim Naci etkisinde olan isimlere yer verir. Bu isimler eskiyi dışlamamakla beraber, Batı'dan gelen etkiye de açıktırlar². Ahmed Rasim, Ali Kemal ve Receb Vahyi gibi isimler bu grupta sayılabilir. Üçüncü grup ise kendisinden sonra gelen Türk edebiyatının Tefik Fikret ve Cenab Şahabeddin gibi iki büyük şairini bünyesinde barındıran Servet-i Fünûn neslinin şekillenmesinde etkili olmuştur. Bu grup içerisinde Mehmed Celâl, Menemenlizâde Mehmed Tahir gibi isimler sayılabilir (Gariper, 2015, s.108-114).

1880-1895 yılları arasında yayımlanmış olan şiir kitaplarına baktığımızda, yukarıda sıraladığımız görüşlerle hemen hemen aynı sonuçlara varıyoruz. Her ne kadar yukarıda adı geçen pek çok isim bir şiir kitabı neşretmemiş ve bu isimlerin şiirleri yalnızca dergi ya da gazete sayfaları arasında kalmış olsa da ele aldığımız şiir kitapları, dönemin şiir üzerindeki eğilimlerini büyük ölçüde ortaya koyar. Bununla birlikte 1880-1885 yılları arasında hatırı sayılır seviyede şiir kitaplarının yayımlanmaya başladığını, yayımlanan bu şiir kitaplarının büyük bir çoğunluğunda divan şeklinde bir tertibin bulunmadığı aksine çok daha Batılı bir anlayışa haiz oldukları görülür. Bu şiir kitaplarını şairlerin adlarına göre liste halinde verecek olursak:

- 1- Abdullah Cevdet (1869-1932)-*Hiç* (1307/1890), *Masumiyyet* (1311/1894), *Tuluat* (1308/1891), *Türbe-i Masumiyyet* (1308/1891).
- 2- Abdülahad Nuri (?)-*Ölen Kızım* (1307/1890).
- 3- Abdülhalim Memduh (1866-1905)-*Bürhân* (1303/1885), *Tasvir-i Vicdân* (1301-1884), *Tasvir-i Hissiyât* (1303/1885).
- 4- Abdülkârim Hadi (1874-?-)-*Bir Müteverrimenin Meyusânesi* (1309/1891), *Aheng-i Sürûr* (1310/1892), *Gözyaşlarım* (1313/1895).
- 5- Abdülkerim Sabit (1863-1913)-*Sabah-ı İnşirâh* (1302/1884).
- 6- Adanalı Hoca Hayret (1848-1913)-*Şehrâyin ü Sihri-i Beyân* (1302/1885).
- 7- Ahmed Kemal (?)-*Melek* (1311/1894).
- 8- Ahmed Muhtar (?)-*İstimdad ve İntibâh-ı Kalb* (1312/1895).
- 9- Ahmed Reşad (1851-1914)-*Güldeste* (1304/1887).
- 10- Ahmed Servet (?)-*Nevha-i Dil* (1311/1894).
- 11- Alaaddin Sabit (?)-*Zafernâme-i Sâbit* (1299/1882).
- 12- Alaybeyzade Naci (1854-1920): *Neşîde* (1312/1894).

² Şerif Aktaş, makalesinde bu meseleye değinmiş ve 19. yüzyılın sonların İstanbul'da üç ayrı insan tipinin yaşadığını belirtmiş ve "hayat tarzında olduğu gibi sanat faaliyetlerinde de Doğu ve Batı'dan aldıkları muhtelif unsurları birleştirmek ve yeni bir sentez yapmak" düşüncesindeki yazarları ele almış ve bu isimleri "mutavassıfın olarak nitelendirmiştir. (Aktaş, 1980, s. 73).

- 13- Ali Ferruh (1865-1914)-*Devlet* (1302/1884), *Laklakiyât-ı Edebiyye* (1301/1883) *Şâyân* (1303/1885), *Ussü'l-esâs* (1304/1886).
- 14- Ali Nusret (1872-1913)-*Şihâb* (1306/1889).
- 15- Ali Ruhi (1853-1890)-*Lemeât* (1302/1885).
- 16- Ali Ulvi (?)-*Gelişi Güzel* (1304/1887).
- 17- Ali Rızazâde Kemal (?)-*Musavvirât-ı Şevk* (1307/1890).
- 18- Andelib (1873-1902)-*Bahar Çiçekleri* (1310/1892).
- 19- Berathlı Mahmud Tahir (?)-*Terennüm* (1305/1888).
- 20- Celal Sezayi (?)-*Münakaşa-i Aşıkâne Yahud Bergüzâr-ı Mazi* (1309/1892).
- 21- Diyarbakırlı Baki (1865-1912-17)-*Nâle* (1311/1894).
- 22- Erganili Mesud (?)-*Fersude* (1308/1891).
- 23- Eyüp Sabri (1865-?-)-*Nevzâd* (1307/1890).
- 24- Filibelizâde Asım (1857-1904)-*Nâle-i Uşşâk* (1301/1884).
- 25- Galib Avni (1863-?-)-*Bahâr-ı Efkâr* (1298/1881).
- 26- H. Razi (?)-*Peymâne* (1312/1895).
- 27- Halil Edib (1859-1912): *Terkib-i Bend* (1303/1885).
- 28- Hayrullah (?)-*Hatıra-i Ahd-i Şebâb* (1302/1885).
- 29- Hüseyin Haşim (1860-1920)-*Şihâb* (1305/1888).
- 30- Hüseyin Hüsnü (?)-*Mecmua-i Edebiyye* (1310/1893).
- 31- İsmail Hakkı (1871-1944)-*Tahassür* (1308/1891).
- 32- İsmail Safa (1867-1901)-*Huz Ma Safâ* (1308/1891), *Mevlid-i Pederi Ziyaret* (1312/1894), *Sünûhât* (1306/1889).
- 33- Mahmud Celaleddin Paşa (1840-1899)-*Asar-ı Manzume* (1311/1894).
- 34- Mahmud Kemaleddin Fenari(1863-1888)-*Terâne-i Tıflâne* (1304/1886), *Nevâ-yı Şebâb* (1304/1886), *Mektubât-ı Manzume* (1304/1886).
- 35- Mehmed Abdurrahman (1867-?)/Ali Nihad (?)-*Şükûfedân* (1305-1885).
- 36- Mehmed Celâl (1867-1912)-*Ada'da Söylediklerim* (1303/1885), *Âsâr-ı Celâl* (1312/1894), *Çelebi Sultan Mehmed Yahud Müceddid-i Devlet* (1309/1891), *Elvâh-ı Şâirâne* (1312/1894), *Fâtih Sultân Mehmed-i Sâni Yahud İstanbul'un Fethi* (1308/1890), *Gazellerim* (1310/1892), *Hüdâvendigâr Gâzi Yahud Fetihler ve Kosova Sahrâsı* (1308/1890), *Kânuni Sultân Süleymân Yahud Fütûhât* (1308/1890), *Sultân Bayezid-i Sâni Yahud Elvâh-ı Zafer* (1308/1890), *Orhan Gâzi Yahud Bir Kahraman* (1308/1890) *Osman Gazi Yahud Bir Sayyad-ı Hümayun Baht* (1308/1890), *Sultân Selim-i Sâni Yahud Fâtih-i Şehr* (1308-1890), *Sürûd* (1312/1894) *Şîr-i Gaza* (1312/1894), *Sultan Selim-i Evvel Yahud Afîtab-ı Satvet* (1308-1890), *Zâde-i Şâir* (1311/1893).
- 37- Mehmed Cemal (?)-*İnşirah* (1305/1888).
- 38- Mehmed Emin Hümayi (1862-1884)-*Nevbaharım* (1301/1884).

- 39- Mehmed Selahaddin (?)-*Gonca-i Hayatım* (1311/1894).
- 40- Menemenlizâde Mehmed Tahir (1862-1903)-*Âsâr-ı Perişân* (1311/1893), *Elhân* (1303/1885), *Terâne-i Zafer* (1313/1895), *Yâd-ı Mâzi* (1304/1886).
- 41- Mustafa Hayati (?)-*Hikaye-i Ferah-bahş* (1299/1882).
- 42- Mustafa Reşid (1861-1936)-*Şükûfe-i İstiğrak* (1310/1892), *Muzaffariyet İçinde Mürüvvet* (1310/1892).
- 43- Münif Paşa (1828-1910)-*Dâstân-ı Âl-i Osman* (1299/1882).
- 44- Müstecabizâde İsmet (1868-71-1917)-*Terâne* (1311/1894).
- 45- Nabizâde Nazım (1863-1893)-*Hatıra-i Şebâb* (1298/1881), *Heves Ettim* (1302/1884), *Mini Mini Yahud Yine Heves* (1303/1885).
- 46- Nigâr Hanım (1862-1918)-*Efsus* (1309/1892), *Efsus II* (1308/1891).
- 47- Nureddin Ferruh (1876-?)-*Şafak Sadâları* (1312/1894).
- 48- Ömer Ferit Kam (1864-1944)-*Türrehat* (1303/1886).
- 49- Sadık Vicedani (1864-1939)-*Nagâmât-ı Vicdâniyye* (1312/1894), *Perişân* (1308/1891).
- 50- Şevket Gavsî (1873-1954)-*Bahar-ı Hevesim* (1308/1891), *Gülzâr-ı Şebâb* (1312/1895).
- 51- Şeyh Vasfî (1851-1910)-*Cezabat* (1302/1884), *Feyz-abad* (1308/1890).
- 52- Tepedelenlizâde Hüseyin Kâmil (1865-1921)-*Bir Müteverrimennin Hissiyâtı* (1304/1886), *Nümûne-i Şecâat* (1305/1887).
- 53- Tevfik Nevzâd (1862-1905)-*Aheng-i Şebâb* (1306/1889).
- 54- Vecdi (?)-*Divânçe-i Vecdi* (1308/1891).

Bu listedeki isimlerden Menemenlizâde Mehmed Tahir, İsmail Safa, Mustafa Reşid, Mehmed Celâl gibi bazı isimler Servet-i Fünûn ve sonrasında dahi aktif olmaya devam etmişlerdir, ancak zirve şahsiyet olmayı başaramadıkları ve yenilik namına edebiyat sahasına büyük bir soluk da getiremedikleri için isimleri ve eserleri bir süre sonra bir kenarda unutulmuştur. Gariper de bu mesele üzerinde durmuş ve bu dönem şairlerinin Ara Nesil olmaktan ziyade Arka Nesil olarak kaldıklarını belirtmiştir. “Çünkü, dönemin güçlü sanatkarlarının gerisinde kalmış, edebi devrenin öne çıkan, belirleyici nesli olmaktan ziyade yeniliği destekleyen, geliştiren ve taşıyan bir kimlik kazanmışlardır.” (Gariper, 2015, s 105-106).

Bizim çalışmamızdan önce bilinen isimlerin dışında da isimler olduğunu yukarıdaki listeden hareketle söyleyebiliriz. Bizim listemizde olup da daha önce adı diğer listelerde geçmeyen 26 şairi şöyle sıralayabiliriz:

Abdülhad Nuri (?), Adanalı Hoca Hayret (1848-1913), Ahmed Kemal (?), Ahmed Muhtar (?), Ahmed Servet (?), Alaaddin Sabit (?), Ali Rızazâde Kemal (?), Beratlı Mahmud Tahir (?), Celal Sezâyi (?), Diyarbakırlı Baki (1865-1912-17), Erganili Mesud (?), Eyüp Sabri (?), Filibelizâde Asım (1856-57-1904), Galib Avni (1863-?), H. Razi (?), Hayrullah (?), Hüseyin Haşim (1860-1920), Hüseyin Hüsnü (?), Mehmed. Cemal (?), Mehmed Selahaddin (?), Mustafa Hayati (?), Ömer Ferit Kam (1864-1944), Sadık Vicedani (1864-1839), Şevket Gavsî (1873-74-1954), Tevfik Nevzâd (1865-1905) ve Vecdi(?).

Bu isimlerin büyük bir çoğunluğu divan şiiri teşrifatına bağlı kaldıkları için dönem içinde görmezden gelinmiş ve bu yüzden edebiyat tarihlerinin sayfalarında kendilerine pek bir yer

edinememişlerdir. Ancak bütün bu şairler her ne kadar eski, köhne olarak nitelendirilse de 1880-1895 yılları arasında aktif olarak yayın hayatının içerisinde yer almışlar ve kimi zaman yeni Türk şiirinin etkisi dahilinde şiirler de söylemişlerdir. Bu durum 1880-1895 yılları arasında şiir söyleyen hemen hemen bütün şairlerin bir arayış içerisinde olduklarını gösterir ki zaten bu durum Ara Nesil şiirinin en önemli özelliklerinden biridir.

1. Ara Neslin Poetikası: Mukaddimeler ve Şiirlerden Hareketle Ara Neslin Şair ve Şiir Anlayışı

1851-1885 yılları arasında yeni Türk şiirinin hem şekil hem de içerik olarak ciddi bir arayış içerisinde olduğu kolaylıkla söylenebilir. Öncelikle Şinasi, Namık Kemal ve Ziya Paşa ile birlikte yeni Türk şiiri sosyal bir çizgide ilerlemiş ve şiirin muhtevası değişmeye başlamıştır, ancak şekil olarak -her ne kadar divan edebiyatı nazım şekillerinin formları değiştirilse de- büyük ölçüde divan şiirine bağlılık söz konusudur. Sonrasında ise Abdülhak Hâmid ve Recaizâde Mahmud Ekrem ile şekil olarak ciddi denemelere girilmiş ve içerik hususunda daha çok ferdiyetçi bir çizgi takip edilmeye başlanmıştır. Bu ferdiyetçi çizgi doğrultusunda yeni Türk şiirinin temleri adeta tekrardan yaratılmıştır. Ancak Ara Nesil olarak nitelediğimiz 1880-1895 yılları arası yeni Türk şiirinde küçük hassasiyetlerin çok daha fazla önem kazandığını söyleyebiliriz. Bununla beraber divan edebiyatı geleneğine bağlı kalmayı sürdüren ve bu bağlamda şiir yazar şairlerin sayısı da bir hayli fazladır. Bu sebepten ötürü 1880-1895 yılları arasında gelişen/değişen Türk şiirini ele alırken şu iki başlık³ altında tasnif etmeyi doğru bulduk: *Muallim Naci'nin çizgisinde daha çok divan şiiri geleneğine bağlı olanlar, Hâmid ve Ekrem'in açtığı yoldan yeni Türk şiirini devam ettirenler.*

Muallim Naci'nin çizgisinde daha çok divan şiiri geleneğine bağlı olanlar: Ahmed Reşâd (1851-1914), Alaybeyzade Naci (1854-1920), Ali Nusret (1872-1913), Ali Ruhi (1853-1890), Ali Rızazâde Kemal (?), Andelib (1873-1902), Beratlı Mahmud Tahir (?) Celal Sezâyî (?), Diyarbakırlı Baki (1865-1912-17), Erganili Mesud (?), Eyüp Sabri (1865-?), Filibelizâde Asım (1857-1904), Galib Avni (1863-?), H. Razi (?), Hayrullah (?), Hüseyin Haşim (1860-1920), Hüseyin Hüsnü (?), Mahmud Celaledin Paşa (1840-1899), Mahmud Kemaleddin Fenari (1863-1888), Mehmed Emin Hümayî (1862-1884), Müstecabizâde İsmet (1868-71-1917, Ömer Ferit Kam (1864-1944), Sadık Vicedani (1864-1939), Şevket Gavsî (1873-1954), Şeyh Vasfî (1851-1910) ve Vecdi (?).

Bu sayılan şairler çoğunlukla hem içerik hem de biçim olarak divan edebiyatı geleneğine bağlı kalmayı tercih etmişlerdir. Ancak unutmamak gerekir ki 1880-1895 yılları arası Türk şiirinde yeni ve eski oldukça kuvvetli bir şekilde bir arada bulunmaktadır. Bu durum hemen hemen bütün şairlerde görülür. Bu şairler muhteva söz konusu olduğu vakit divan şiirinden beslenmekten kaçınmazlar. Aşkî anlatma ihtiyacı doğduğu vakit, divan şiirindeki aşık tipine bürünürler. Tabiatı anlatmaya sıra geldiğinde ise divan şiirinin o cansız, renksiz ve belirli bir teşrifat doğrultusunda oluşturulmuş tabiat anlayışına yönelirler. Ancak yine bu şairler 1880-1895 yılları arasında yazdıkları bazı şiirlerinde içerik olarak divan şiiri geleneğinin çok uzağında kalırlar. Örneğin Alaybeyzâde Naci'nin *Neşide* (1894)'sindeki *Lisan* şiiri bu duruma örnek olarak gösterilebilir.

“Dönemez olsa bi-lisân ‘âlem

Yaşamaz olsa bi-zebân âdem

Âdemiyyet lisânla kâimdir

³ İki kola ayırmamızdaki sebep bu dönem şiirinde çok açık şekilde eski ve yeninin bir arada var olmaya çalışma gayretidir. Ancak bu dönemde divan şiiri geleneği devam ettirilmekle beraber pek çok açıdan yenilik söz konusudur. Bununla beraber “Muallim Naci'nin çizgisinde daha çok divan şiiri geleneğine bağlı olanlar” başlığı altında zikrettiğimiz pek çok şairin -tıpkı Muallim Naci'nin şiir anlayışında gördüğümüz gibi- yeni olarak zikredebileceğimiz pek çok şiiri olduğunu da unutmamak gerekir.

Âdemiler lisana hâdimdir” (Alaybeyzâde Naci, 1894, s. 26-27).

Alaybeyzâde Naci bu şiirinde dil meselesi üzerinde durur ve dil üzerine övgülerde bulunur. Ona göre dünyanın temel unsurlarından biri dildir. Hatta dil olmadığı vakit bu alem dönemez ve insan dilsiz yaşayamaz. Çünkü insanlar dilleriyle kendilerini ifade edebilmekte ve kültürlerini yaşatabilmektedirler ki bu durum dönemin dil arayışları hususunda da önemli bir göstergedir.

Ali Nusret (1872-1913) de kimi zaman muhteva bağlamında yeni şiire yaklaşır. Özellikle *Şihâb* (1889)’daki *Bir Kız* isimli manzumesinde genç bir kızın ağzından aşk acısını dile getirir:

“Şeb-i muzlimde bî-çâre edip feryâd-ı hüzn-âver

“Harabândır harâb olmuş cihân” der i’tilâ eyler

Meleklerden mübârekdir bu dildâr-ı safâ-perver!

Zemin ü âsmânı garka-i sevdâ eder bir kız!” (Ali Nusret, 1889, s. 4).

Şiirde anlatılan genç kız, karanlık bir gecede, aşk acısı dolu yüreğiyle çaresizce feryat etmektedir. Bununla birlikte bu kız, en az melekler kadar güzeldir ve hem gökyüzünü hem de yeryüzünü sevdasıyla boğar. İşte bu durum divan şiiri geleneğinin dışındadır. Çünkü ekseriyetle divan şiirinde aşkın cinsiyeti belli değildir.

Ali Rızazâde Kemal (?) ise çok sayıda gazel içeren *Musavvirât-ı Şevk* (1890)’inde *Mehtâb* isimli bir şiirine de yer verir. Bu şiirde şair doğayı seyre dalar:

“Sîmâda melek midir bu yâ Rabb?

Sermâye-i âhıdır bu şiven!

Sevdâma dokundu tatlı cilven

Meftun-ı nigâhın oldum ey mâh!

Şevkinle yanıp yakıldım eyvah!” (Ali Rızazâde Kemal, 1890, s. 38-39).

Şair bu şiirinde gece vakti tabiatın aldığı hali seyre dalmıştır. Ay, şair için bir melek kadar güzeldir ve onun güzelliği aşkın sevdasına dokunur. Çünkü aşık ayın bir bakışına, bir parıltısına aşık olmuş ve bu yüzden de yanıp tutuşmaktadır. Bu açıdan bakıldığında klasik anlayış dahilinde bir aşk acısı da düşünülebilir. Fakat tabiatı seyre dalma meselesi Romantik şiirin tipik özelliklerinden biridir. Romantik şair, bilhassa doğayı temaşa ederek onunla bir özdeşim kurmayı tercih eder ve kendi duygularını doğa üzerinden anlatır. İşte bu şiir, bu tavrın açık örneklerinden biridir.

Çok defa Muallim Naci’yle birlikte hareket eden ve onun çizgisinden hemen hemen hiç ayrılmayan *Nilüfer* muharriri Mahmud Kemaleddin Fenari de eskiyle yeniye bir arada devam ettiren şairlerdendir. Şairin daha sonra da üzerinde duracağımız *Nevha-i Masumâne* isimli şiiri, şairin yenilikçi tavrını göstermesi bakımından önemlidir. Çünkü bu şiirde yetim kalmış bir çocuğun çaresizliği dile getirilir ki yetim çocukların çaresizliği meselesi Batı, özellikle romantik dönem İngiliz ve Fransız edebiyatlarında çok sık kullanılan bir temadır. Bu durum Tevfik Fikret’in şiirinden çok önce bu temanın şiirimizde kullanıldığını göstermesi bakımından da önemlidir.

Ömer Ferit Kam da bazı şiirlerinde yeni şiirin dilinden konuşur. Şairin *Türrehât* (1886)’ındaki *Hakikat* isimli şiirde metafizik bir endişe olduğu rahatlıkla görülebilir. *Çiçek*’te ise tabiat unsurlarını şiire konu ettiğini ve son olarak *Kabristan* isimli şiirinde ise Ekrem Bey (1847-1914)’in kapısını aralayıp bizi içerisine davet ettiği mezarlık tasvirlerine karşılıyoruz:

“Suretteki hevl ü dehşetinle

Bir manzar-ı kasvet-i intimâsın

Ma'nâdaki hâl-i safvetinle

Bir cây-ı safâ-yı dilgüşâsın” (Kam, 1886, s. 11-12).

Şair, ilk bakışta mezarlığı korkunç ve dehşet dolu bir yer olarak nitelemiştir. Ancak bu korku ve dehşet, mezarlığın yalnızca dış görüntüsünde karşımıza çıkmaktadır Fakat manada durum oldukça farklıdır. Çünkü ölüm, manada yer alan o saf, temiz haliyle insanın yüreğine bir ferahlık vermektedir. Kam'ın bu şiirinde ölüme farklı bir bakış açısıyla yaklaşıldığı aşıkardır. Bilindiği üzere romantizme göre ölüm bir kaçış ve kurtuluştur. Bu yüzden de romantik şair ölümü arzular ve mezarlıkta dolaşmak, mezarlığı temaşa etmek ona haz verir. Çünkü romantik şair trajik olandan beslenir ve yaratıcı dehasını bu şekilde şiirleştirir. Ölüm ve mezarlık alemleri onun şiirinin önemli kaynaklarından biridir.

Son olarak Muallim Naci etkisinde kalanlar arasında zikrettiğimiz Şevket Gavsî (1873-1954)'de de benzer bir durum görülür. Şairin *Gülzâr-ı Şebâb* (1895) isimli şiir kitabında yer verdiği, *Kanlıca Körfezi'nde Bir Gece*, *Hazandide Bir Bahçede* ve *Vapurda* başlıklı şiirleri yenilikçi bir çizgiyi takip etmektedir. Örneğin *Hazandide Bir Bahçede* isimli şiirde:

“Benim sevimli kuşlarım! Ne yerde âşiyâneniz?

Niçin görünmez oldunuz, ne oldu hoş terâneniz?

Cihânı kaplayan gam-ı hazân ise behâneniz,

Hazândan hazindir tabiatım benim bugün” (Şevket Gavsî, 1895, s. 93).

Şair burada, yalnızca tabiata karşı değil tabiatın içerisindeki unsurlar karşısında da hislenmiştir ki bu bağlamda dönem şiirinde kuşların önemli bir yer tuttuğunu söylemek mümkündür. Sonbaharın yüzünü göstermesiyle beraber hava soğumuş ve bittabi kuşların yuvası yıkılmıştır. Bu yüzden kuşlar civarda görünmemekte ve o güzel seslerini kimseye duyuramamaktadırlar. Bunun sebebi ise bütün alemleri kaplayan ve sonbaharla beraber gelen gamın ta kendisidir. Ancak şairin tabiatı da bir o kadar hazindir ki sonbaharın gelişle alemleri kaplayan hüzünden bile daha büyüktür. İşte böyle bir tabiat tasviri ve şairin hislenmesi divan şiiri geleneğinin dışındadır. Çünkü şair canlı bir tabiat tasvir etmiş ve en nihayetinde de tabiat ve kendisi arasında bir özdeşim kurmuştur. Şaire göre tabiat, hem şaire hüznü vermesi, hem de şairin içindeki hüznü yansıtmaya bakımından önemli bir motiftir.

Yukarıda adları zikredilen bu şairler şekil olarak da bir arayışa girmişlerdir. Örneğin Ahmed Reşâd'ın *Güldeste* (1887)'sindeki *Ricâ* isimli şiir, içerik bağlamında her ne kadar divan şiiri sınırları içerisinde söylenmiş bir aşk şiiri gibi görünse de şekil olarak yenidir ve sarma kafiye şekliyle yazılmıştır. Ali Nusret'in *Şihâb* (1889)'ındaki *Bir Güzel Sesliye* isimli şiiri ise altılı bentlerden oluşur. Az da olsa Fransızca öğrendiği bilinen Diyarbakırlı Baki'nin *Nâle* (1894)'sindeki *İstîfâf* isimli şiiri altılı bentlerle yazılmıştır. Şevket Gavsî'nin *Makber-i Hâher* isimli şiiri de şekil olarak yenidir.

Ancak bütün bu yeni Türk şiiri adına atılan adımların yanı sıra Ara Nesil şiiri dahilinde divan şiirinin klasik anlayışı da devam ettirilmektedir. Bunun en önemli delillerinden biri Şeyh Vasfî'nin *Cezbât* (1884) için yazdığı mukaddimedir. Bu mukaddimede şair, her şeye rağmen klasik değerlerin devam ettirilmesinden yanadır. Ona göre bir şair kesinlikle Arapça ve Farsça'yı bildiği anda tam bir şair olabilir. Eğer ki bir şair bunlara sahip olmayıp yalnızca hüsn-i tabiata sahipse, o şair güzel söz bulsa dahi onları doğru söyleme becerisine sahip olamaz:

“Zamanımızda pek çok erbâb-ı tabiat var. Bunların ekserinin kemâlât-ı edebiyeleri pek mahdûd olduğundan sözleri hatâdan sâlim değildir. İçlerinde öyleleri de vardır ki Türkçe kelimeleri bile doğru yazmaktan âcizdirler. Mâlik oldukları hüsn-i tabiat ile beraber hâiz-i kemâl olsalar idi edib ünvânını almağa cidden istihkâk göstermiş olurlardı.” (Şeyh Vasfî, 1885, s. 3).

Şeyh Vasfî’ye göre güzel söz bulmak için güzel okumak da lazımdır. Bir Osmanlı şairi Batı edebiyatına vakıf olsa dahi Arap ve Acem edebiyatlarına bağlı olmazsa tam bir şair olamaz. Ancak yine Şeyh Vasfî’ye göre: “Arabi Farsî gibi rengîn iki lisânın edebiyatına vâkıf olan bir Osmânî şairi âsâr-ı garbiyeye de aşına olursa değil Türklerde, Frenklerde bile misli az bulunur.” (Şeyh Vasfî, 1885, s. 4). Buradan da anlaşılıyor ki şaire göre, iyi bir şairin hem doğu hem de batı edebiyatlarına hakim olması gerekir. İşte bu durum eski ve yeni ikiliğinin en açık örneklerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Muallim Naci etkisinde olarak nitelendirilen ve divan şiiri geleneğini devam ettirdiği gerekçesiyle pek çok araştırmacı tarafından dikkate alınmayan şairlerin de yenilikçi çizgide kaleme almış oldukları şiirleri mevcuttur. Bu durum divan şiiri geleneğine bağlılıklarıyla bilinen şairlerin bile yeni Türk şiirinin yükselen sesine kulak verdiklerini ve dönemin en önemli meselelerinden biri olan eski-yeni ikiliğinin devam ettirildiğinin önemli bir göstergesidir. Ancak bu saydığımız şairler, ekseriyetle şiirlerini divan şiiri geleneğine bağlı addedilebilecek şiirler kaleme almışlar ve Batı’dan yararlanma hususunda ise çekimser davranmışlardır. Nitekim bu durumun en güzel örneği Şeyh Vasfî tarafından kaleme alınmış *Cezebât*’ın mukaddimesinde görülebilir. Bu mukaddimede karşımıza çıkan ve Şeyh Vasfî tarafından benimsemiş olan bu görüşü, *Muallim Naci’nin çizgisinde daha çok divan şiiri geleneğine bağlı olanlar* başlığı altında ele aldığımız şairlerin çoğunluğunun benimsemiş oldukları söylenebilir.

Hâmid ve Ekrem’in açtığı yoldan yeni Türk şiirini devam ettirenler: Bir önceki başlık altında saydığımız ve Muallim Naci (1850-1893) etkisinde olduğunu zikrettiğimiz isimlerin de yeni şiir etkisinde şiirler kaleme aldıklarını belirtmiştik, ama 1880-1895 yılları arasında ekseriyetle Abdülhak Hâmid ve Rezaîzâde Mahmud Ekrem’in öncüsü olduğu ferdiyetçi şiiri benimseyen ve daha çok Romantizm akımının etkisinde kalarak şiir yazmış pek çok şair bulunur. İşte bu şairler yeni Türk şiirinin, özellikle Servet-i Fünûn şiirinin teşekkül etmesine katkıda bulunmuşlardır. Bu şairleri sırasıyla şöyle sıralayabiliriz: Abdullah Cevdet (1869-1932), Abdülhalim Memduh (1866-1905), Abdülkerim Hadi (1874-?), Abdülkerim Sabit (1863-1913), İsmail Hakkı (1871-1944), İsmail Safa (1867-1901), Mehmed Abdurrahman (1867-?), Mehmed Celâl (1867-1912), Mehmed Cemal (?), Mehmed Selahaddin (?), Menemenlizâde Mehmed Tahir (1862-1903), Mustafa Reşid (1861-1936), Nabizâde Nazım (1863-1893), Nigâr Hanım (1862-1918), Nureddin Ferruh (1876-?), Tepedelenlizâde Hüseyin Kamil (1865-1921) ve Tefvîk Nevzâd (1865-1905).

Bu saydığımız şairlerin pek çoğu öncelikle yayımlamış oldukları şiir kitaplarının mukaddimelerinde şair ve şiir hakkındaki görüşlerini açıklama gayretinde bulunmuşlardır. Bütün bu mukaddimelerde ön plana çıkarılan tek bir şey vardır: “His”. Bu şairlere göre şiir, son derece ferdiyetçi ve şairin hisleri aracılığıyla teşekkül etmesi gereken edebi bir türdür. Örneğin Abdullah Cevdet (1869-1932), *Masumiyyet* (1894)’in mukaddimesinde bu duruma gönderme yapar:

“Hissiyât, hayâtın musikisidir, lakin benim hayâtımın musiki mecmuasında, neşât-engîz hevâlar –acı, muhrik, duzahî, ağır, müz’ic, feryâd-âmiz hevâlara nisbeten- yok denecek kadar azdır.” (Abdullah Cevdet, 1894, s. 5).

Abdullah Cevdet’te gördüğümüz bu his, tabir yerindeyse hastalıklı bir durum gibi yukarıda saydığımız şairlerin önemli bir çoğunluğunda görülür. Örneğin Abdülhalim Memduh *Tasvir-i Vîcdân* (1884)’da şiirlerini “henüz fekk-i müjgân etmeğe başlayan bir sabâh-ı terakkinin şu’a’-ı hazini” (Abdülhalim Memduh, 1884, s. 4) olarak tanımlar.

Abdülkerim Hadi ise şiiri musikiye yakın görür. Ona göre şiir, kalbe zevk, şevk, melal, ıstırap gibi duygular verir. Sonrasında ise Hadi Bey, adeta “zerrattan şümusa kadar her güzel şey”i şiir addeden Ekrem Bey’in adımlarını izler gibidir. Yine Abdülkerim Hadi’ye göre insanın içini titreten her şey şiirdir ve bu durumda her mütehassis insan ise şairdir. Bununla beraber insanlar, şairlik yeteneğine sahiptir, ancak herkesin hissi bir değildir. Bir şairin ne kadar yaratıcı olacağını belirleyen etken “hissi derecesi”dir.

Ali Ferruh da *Şâyân* (1885)’in “*Eski Bir İntihâya Yeni Bir İbtidâ*” başlıklı mukaddimesinde “his” meselesinin üzerinde durur. Ona göre şair vicdan sahibidir ve şiir söylerken “hiss-i vedâd” her şeyden önce gelir. Ali Ferruh için gaddarca paralanmış ve kanlar içinde ezilmiş bir kalp gören insanda ortaya çıkan merhamet ve acıma da “hiss-i vedâd”ın ta kendisidir. Bir insanın kendi vatanını sevmesi ve korumak istemesi, iki kalbin birbirini çekmesi, işte bütün bunlar “hiss-i vedâd”dır. Kısaca söylemek gerekirse Ali Ferruh’a göre her şey şiirin konusu olabilir ve bu yüzden de şairin hisleri ve bu hislerin şiirde vuku bulması son derece önemlidir.

İsmail Hakkı da bu “his” meselesinin üzerinde durur. O da Recaizâde Mahmud Ekrem’in *Takdir-i Elhân* (1883)’da yapmış olduğu gibi şiirin sınırlarını belirlemeye çalışır. Bir mezarın üstüne kapanmış ağlayan bir kızın, sabahları yavrularına yem bulmak için yuvadan uçan bir güvercinin nazik vücudunun al kanlara boyanmış bir şekilde yere düşmesi, kışın gelişyle beraber etrafı kaplayan sisin bütün dünyayı hüzne boğması, işte bütün bunlar şiirdir ve şairin hisleri aracılığıyla meydana çıkar.

Mehmed Celâl ise *Ada’da Söylediklerim* (1885)’de “Şiir Ne Zaman Söylenir?” lafzıyla söze girişir. Burada Mehmed Celâl his ve tabiiyet üzerinde durur. Ona göre bahar vaktini anlatan bir şiir bahar vakti söylenmelidir. Başka vakit söylendiğinde o şiirin doğal olması mümkün değildir. Çünkü şiir tabiata karşı duygulanmalardan meydana gelir. Bununla beraber şair için şiir, güzel bir resim, iki mavi göz, ağlamış bir kız, bir altın saç gibi şeylerden müteşekkildir.

Menemenlizâde Mehmed Tahir de his meselesi üzerinde durur. Bu bağlamda şairin 27 Nisan 1884’te, *Haver*’de yayımlanan *Şiir ve Şair* başlıklı yazısı dikkati çeker. Menemenlizâde Mehmed Tahir’e göre bir şairin kalbi “envâr-ı bedâyi’ın muhabbeti ve âsârı kalbinin âyîne-i in’ikâsı olmalıdır.” (Menemenlizâde Mehmed Tahir, 1884, s. 34) Şair güzel düşünmeli ve bilhassa hissettiği gibi yazmalıdır, çünkü bir şair, okurun kalbine ancak bu şekilde tesir edebilir:

“Yalnız şu var ki, güneşin ziyâsı menşûr içinden geçtikçe hâsıl olan tayfı ne kadar nazar-rübâ olursa bir şairin fikri de menşûr-ı edeb denilmek lazım gelen hâmesinden geçtikçe o kadar dil-nişîn bir reng-i letâfet alarak kulûbu teshir etmelidir. Mersiyelerini okuyan ağlamalı, bahâriyelerini gören neş’e-yâb olmalı, memdûhunu herkese beğendirmeli, menfûrundan herkes tenfir etmeli.” (Menemenlizâde Mehmed Tahir, 1884, s. 34).

Memenlizâde Mehmed Tahir de his mefhumu üzerinde özellikle durur ve şiirin güzelliğini okurda yaratacağı his unsurlarına bağlar. Bir şair mersiye yazdığında okuyan ağlamalı, tabiatın söz ettiği zaman adeta tabiatı seyretmeli ve onun güzelliğiyle mutlu olmalıdır.

Nureddin Ferruh’un, *Şafak Sadâları* (1894)’nın başına derç ettiği poetikasında da aynı mesele üzerinde durulur. Eseri için üç beş aylık bir şiir heveslisinin on yedi yaşında söylemiş olduğu “mahsul-i tabiat”ı olduğunu belirttikten sonra şair, eserini şöyle niteler: “hakikati hayal olmuş bir hazanın hatırası olmak üzere basıldı. Muhteviyatı bir sergüzeşt-i garib, tasavvuru hazin, esası teessürdür.” (Nureddin Ferruh, 1894, s. 11). Bu nitelemelerde de ilk bakışta maraziliğe varan bir santimentalizm göze çarpar. Bu sözlerin hemen ardından ise Nureddin Ferruh, şiir mefhumundan ne anladığını aktarmaya çalışır. Onun için şiir, elmas kanatlı, sarı saçlı, mavi gözlü, pembe, beyaz, mağrur hale sahip, şirin tavırlı, tatlı bakışlı, küskün bir peri, bir melektir ki insan onu seyretmeye doyamaz, her zaman görmek ister. Ancak şair, asıl ciddi girişimi mukaddimenin devamında yapar.

Ona göre şiirde tabii olan letafetin, vezin ve kafiye gibi birtakım süslere ihtiyacı yoktur. Şiir “düşündürücü, sevinç veya ızdırıp hissettirici, muzlim fakat parlak, mağrur fakat masum, beşuş fakat muğber, tatlı, sevimli olan âli ve doğru efkâr ihtiva eden sözlerdir.” (Nureddin Ferruh, 1894 s. 19). İşte bu yüzdendir ki şiirin herhangi bir vezne, kafiye yahut şekle tabi olmasına gerek yoktur. Şiir, okura verdiği hisler doğrultusunda güzel ve değerlidir.

Görüldüğü üzere şiirin ne olduğu ve nasıl olması gerektiği meselesi hem şairlerin şiirlerinde hem de mukaddimelerde ele alınmıştır. 1880-1895 yılları arasında yayımlanmış şiirlerin bağlı olduğu anlayışın kendisinden önceki ve sonrakilerden en büyük farkı yukarıda üzerinde durduğumuz his mefhumudur. Abdülhak Hâmid ve Recaizâde Mahmud Ekrem’in yol açtığı ferdiyetçi anlayış bu yıllar arasında aşırı santimentalist bir duyuş tarzına bürünmüştür. Şiirlerde sevgilinin güzelliği, kavuşamayan aşıklar, kır hayatına dair övgü, sonbahar ve kış mevsimlerinin tabiatla yarattığı tahribat karşısında gözyaşlarını durduramayan ve mehtap, çiçek, kuş gibi doğaya ait unsurların güzelliği karşısında seyre dalan şairler, mısralar arasından yükselen veremli kızların öksürükleri, hem metafizik bir endişeyle hem de insanda yarattığı derin üzüntüyle ele alınan ölüm mefhumu şiirin ta kendisi olmuştur. İşte bu durum muhtevanın büyük oranda değiştirildiğini açıkça göstermektedir. Kısaca özetlemek gerekirse Şinasi’nin rasyonel tarafı bu dönem şiirinde yerini hisse, vicdana bırakmıştır. Abdülkerim Sabit’in *Sabâh-ı İnşirâh* (1884)’ındaki *Vicdan* şiiri sanki bütün bir dönemin özeti gibidir:

“Akl ile beşer müşerref oldu,
Ammâ ne belâlı bir teşerrüf!
Bir yerde huzuru yok teessüf!
Âmâl ü ümmîdlerle doldu.

Dâ’i-i teessür oldu vicdân,
Efkâr-ı teccümâtı mâil!
Oldukça bu hâl olur mu nâil,
Ârâm u huzura hissli insan?

Kalbin gamâdır hep ibtilâsı;
Eyvâh! Nedir bu hâl-i müdhîş?
Baştanbaşa arzu kesilmiş!
Gûyâ ki yetişmemiş belâsı.” (Abdülkerim Sabit, 1884, s. 10).

Şerif Aktaş’ın da belirttiği gibi “İnsan tarafından meydana getirilen her eser, ortaya çıktığı zaman dilimine ait özelliklerden yararlanır ve dönemini farklı bakımlardan temsil eder. Çünkü o, döneminin ürünüdür.” (Aktaş, 2015, s. 31). Bu dönem ürünlerinin karakteristik özelliği de aklın yerini vicdan ve hissin almasıdır. Artık his ve vicdanıyla hareket eden şairin dünyaya olan bakışı tamamen değişmiştir.⁴ Bu yüzden bu dönem şiirinde aslı temaların başında aşk gelir. Aşkın hemen ardından tabiat ve ölüm temleri gelir ki böylece yeni şiirin nasıl bir duyuş tarzı geliştirmiş olduğu rahatlıkla görülebilir. İşte bütün bu şiir anlayışı sanat, sanat içindir anlayışının kuvvetlenerek

⁴Bu his vurgusu 1895’ten sonra da devam eder. Nitekim E.M. rumuzlu bir münekkîd, *Malumat*’takki *Vezin ve Kafiye* yazısında şiirin kelimeyle değil his ile olması gerektiğini savunur. (Uç, 1990, s. 106-107)

yükseldiğini ve bu doğrultuda estetik bir algının benimsendiğini ortaya koyar. Bilindiği üzere estetik, güzel olanın peşindedir ve bu noktada hakikatin peşinde koşan bilgi teorisinden ayrılır. Bu yüzden de bilgi teorisinin amacı değişmeyen ve mutlak olmayan bilgiye ulaşmaya çalışırken estetik büyük oranda bir bireysellik taşır ki sanatın temeli de bu bireyselliğe dayanır. 1880-1895 yılları arasında da yeni Türk şiiri bireysellik kazanmakla beraber kendi sesini de bulmaya başlamıştır. İşte bu durum Servet-i Fünûn dönemi öncesi Türk şiirinde ciddi bir kırılma olduğunu gözler önüne sermektedir.

Görüldüğü üzere 1880-1895 yılları arası şiirin muhtevası büyük ölçüde değiştirilmiş ve yeniliğe doğru yelken açılmıştır. Ancak bu yıllar arasında belki de en ciddi yenilik şekilde yapılmıştır, çünkü şiir bir bütündür. Muhteva değiştikçe dil, dil değiştikçe şekil de değişir. Bunları birbirinden ayırmak bir hayli zordur. Nitekim Şerif Aktaş'a göre "şiiri meydana getiren birimler de yalnız başına biçime ve içeriğe indirgenemez. Çünkü ses ve anlam kaynaşmasından oluşan birimler, şiirde bir düzene bağlı olarak bir araya gelirler." (Aktaş, 2015, s. 34). İşte bu noktada yeni muhtevayı ifade etmek için yeni bir şeklin de gerekli olduğu ortaya çıkar. 1880-1895 yıllarından önce Abülhak Hâmid'in *Sahra* (1879)'sında, Namık Kemal'in *Vaveyla*'sında ve *Hilal-i Osmani*'sinde şekil olarak bir arayışın içinde olduğu görülmüyordu. Bu arayış 1880-1895 yılları şiirinde kendini açıkça göstermiştir. Bu yıllarda başta düz uyak şekliyle olmak üzere, sarma ve çapraz uyak şekliyle söylenmiş şiirlerin sayısı bir hayli fazladır. Bunlara ek olarak beşli, altılı, yedili bentlerden müteşekkil yeni şekiller hatta belli bir şekle tabi olmayan serbest şiirler söylenmeye başlamıştır.⁵ Bu tarz bir şiire Menemenlizâde Mehmed Tahir'in *Kafiyesiz Bir Şi'r* başlıklı şiiri örnek olarak gösterilebilir:

"Hüsnünü gördüğüm zamân güzelim

Bir güzel nev-şükûfte gül sandım.

Sinemi etmek istedim tezyin

Sen meğer bir güzel melekmişsin

Canlı bir gonca, bir periymişsin

Eyledim ben de gönlümü tenvir

Pertev-i cân-fezâ-yı 'aşkınla

Ki onu Hakk gidermesin benden" (Menemenlizâde Mehmed Tahir, 1885, s. 60).

Menemenlizâde Mehmed Tahir'in bu şiirine muhteva açısından bakıldığında çok ciddi bir yenilik görülmez. Aşk teminin ağır bastığı bu şiirde şair, sevgilinin güzelliğini yeni açılmış bir çiçeğe benzetir. Sevgili o kadar güzeldir ki adeta bir melek, canlı bir gonca, bir peridir. Bu bakımdan çok ciddi bir farklılık görülmemektedir. Fakat bu şiiri diğer şiirlerden ayıran ve onu ayrı bir yere koymamızın en büyük sebebi -başlığından da anlaşılacağı gibi- belirli bir kafiye sisteminin dışında yazılmış olmasıdır. Bu durum artık belirli kafiye sistemine haiz şiirler yazılması dair görüşün bir kenara bırakıldığını ve yeni şiir arayışlarının bir sonuç verdiğini gösterir ki bu ve bunun gibi şiirlerin sayısı 1880-1895 yılları arası yayımlanmış şiir kitaplarında önemli ölçüde artmıştır.

Sonuç Yerine

1839 yılında Tanzimat Fermanı'nın ilan edilmesiyle beraber yenilikçi düşünce hayatın her alanına sirayet etmeye başlamış ve özellikle 1859 sonrasında soluğu edebiyatımızda almıştır. Bu dönemde Şinasi, Namık Kemal ve Ziya Paşa'nın teşkil ettiği Tanzimat I. Nesil sanatçıları edebiyatın hemen hemen her türünde eser vermeye gayret edip ele aldıkları bu türleri değiştirmeye ve yeniden

⁵Aslında bu mesele mukaddimelerde de vurgulanır. İsmail Safa *Sünûhat* (1889)'ın mukaddimesinde kafiyelerin darlığından şikayet eder. Nureddin Ferruh ise *Şafak Sadaları* (1894)'nda serbest şiiri savunur ve uygulamaya girer.

şekillendirmeye çalışmışlardır. Bizim asıl konumuz olan şiir hususunda ise bu saydığımız şairler her ne kadar şekil olarak yeni şekiller denemiş olsalar da onların şiiri için saf bir yenilikten söz etmek çok da doğru olmayacaktır. Çünkü bu dönemde şiir pek çok açıdan eskiye olan bağlılığını devam ettirmektedir. Dönem şairlerine baktığımız vakit yenilikçi anlayış içerisinde değerlendirdiğimiz şairler dahi divan edebiyatı geleneğine bağlı şekilde yetiştikleri için bu gelenek dairesinden bir türlü çıkamamaktadırlar. Ancak bu şairler şiirin muhtevasını yeniden inşa etmişler, akıl, kanun, medeniyet, hürriyet, özgürlük, vatan gibi kavramları Türk şiirine sokmayı başarmışlardır.

1880 sonrasında ise Recâizâde Mahmud Ekrem ve Abdülhak Hâmid'in teşkil ettiği Tanzimat II. Nesil sanatçılarıyla beraber yeni Türk şiiri, hem bireysel bir duyuş tarzının etkisiyle muhteva bakımından çeşitlenmeye başlamış hem de biçim olarak ciddi yenilikler geçirmiştir. Bu da 1859 yılından sonra başlayan Türk şiirinin yenileşme serüveninin kuvvetlenerek devam ettiğini göstermesi bakımından oldukça önemlidir. Bununla birlikte Fransız şiiri ve bilhassa Romantizm akımının etkisiyle beraber Türk şiiri, pek çok açıdan değişmeye başlamış ve en nihayetinde bütün bu bireysel duyuş tarzı şiirin asli temlerini yeniden şekillendirmiştir. Bu bağlamda aşk, tabiat ve ölüm temleri farklı açılardan ele alınmış, çocuk, hastalık, çalışma azmi gibi yeni temler de şiire girmiştir. Buna ek olarak özellikle Abdülhak Hâmid'in etkisiyle yeni şekiller de denenmeye başlanmış ve yeni Türk şiiri bir adım daha ileri götürülmüştür.

Bizim asıl çalışma konumuz olan, pek çok zaman Tanzimat II. Nesil sanatçılarıyla aynı tarihlerde şiirler yazan, kaynaklarda Ara Nesil şairleri olarak adlandırılan ve çoğu zaman geri planda bırakılmış ya da unutulmuş şairler de 1880-1895 yılları arasında yayımladıkları şiir kitaplarıyla yeni Türk şiirinin şekillenmesinde büyük rol oynamışlardır. Genel hatlarıyla bakıldığında bu dönemin şiirinin iki koldan gelişim gösterdiğini söylemek mümkündür. Bunlardan birincisini Abdülhak Hâmid ve Recaizâde Mahmud Ekrem'in etkisiyle şiirler yazan şairler oluşturur. Bu şairler arasında Abdullah Cevdet, Abdülhalim Memduh, Abdülkerim Sabit, Abdülkerim Hadi, Ali Ulvi, İsmail Hakkı, İsmail Safa, Mehmed Abdurrahman, Mehmed Celâl, Mehmed Selahaddin, Menemenlizâde Mehmed Tahir, Mustafa Reşid, Nabizâde Nazım, Nigâr Hanım, Nureddin Ferruh, Ömer Ferit Kam, Şevket Gavsî, Tepedelenlizâde Hüseyin Kamil ve Tevfik Nevzâd gibi isimler sayılabilir. Bu saydığımız isimler hem muhteva hem de şekil bakımından Türk şiirine yeni bir soluk getirmişlerdir.

Yukarıda da söylediğimiz gibi iki koldan gelişen dönem şiirinin ikincisini ise Muallim Naci etkisinde olup zaman zaman yenilikçi çizgide şiirler kaleme alan şairler teşkil eder. Bu şairler arasında ise Adanalı Hoca Hayret, Ahmed Muhtar, Ahmed Servet, Alaaddin Sabit, Alaybeyzade Naci, Ali Nusret, Ali Ruhi, Andelib, Celal Sezayi, Diyarbakırlı Baki, Erganili Mesud, Eyüp Sabri, Galib Avni, Hüseyin Haşim, Mahmud Celaleddin Paşa, Mahmud Kemaleddin Fenari, Müstecabizâde İsmet, Sadık Vîcdani, Şevket Gavsî, Şeyh Vasfî gibi isimler sayılabilir. İşte isimlerini saydığımız bu şairler, 1880-1895 yılları arasında kayda değer bir sayıda şiir kitapları yayımlamışlar ve bu kitaplarında daha çok divan şeklinde bir tertibi tercih etmişlerdir. Ancak zaman zaman hem muhteva bakımından hem de şekil bakımından bir arayışa girmişlerdir. İşte bu da bu şairlerin eski-yeni ikiliğini devam ettirdiklerini, fakat her şeye rağmen yeni Türk şiirinin oluşumuna katkıda bulunduklarını göstermesi bakımından önemlidir.

Öyle görüyor ki Abdülhak Hâmid ve Recaizâde Mahmud Ekrem'in etkisiyle 1880-1895 yılları arası Türk şiirinde ciddi bir atılım olmuştur. Bu yıllar arasında şiirler yazan şairler hem şekil olarak hem de içerik olarak bir arayışın içerisine girmişlerdir. Bu arayış doğrultusunda ise şair ve şiiri yeniden tanımlamaya çalışmışlar ve bunu yaparken içinde yaşadıkları dönemin şiir ve şair anlayışını esas almışlardır. İşte tam da bu noktada şiir kitaplarının başlarında yer alan mukaddimeler son derece önemlidir. Çünkü ele aldığımız şairlerin ciddi bir çoğunluğu şiir kitaplarının mukaddimelerinde şair ve şiir anlayışlarını açıklamışlar ve döneme ışık tutmuşlardır. Abdülhak Hâmid ve Recaizâde Mahmud Ekrem'in de etkisiyle beraber bu mukaddimelerde vurgulanan en

dikkat çekici mesele, “his” mefhumunun ön plana çıkarılmasıdır. His mefhumunun ön plana çıkarılmasıyla beraber şairler, kimi zaman hissiyatı hayatın musikisi olarak görmüşler ve şiiri musikiye yaklaştırmayı tercih etmişlerdir. Bu şairlere göre şiir, kalbe zevk, şevk, melal, ıstırap gibi duygular vermelidir. Çünkü şair vicdan sahibidir ve bu yüzden ulaşamaz aşkların, doğanın güzelliklerinin ve ölümün şiirini yazmalıdır. İşte bu durum Ara Nesil şiirinin karakteristik özelliğini oluşturur. Artık bu şairlerin tek amacı güzel olana ulaşmaktır. Bununla beraber bu şairler, güzel olana vicdan yoluyla ulaşabileceğini düşünmektedirler. Bu yüzden de onların şiirleri kimi zaman tatlı bakışlı üzgün bir melek, kimi zaman kanadı kırık bir kuşun acı feryatları, kimi zaman sonbaharın gelmesiyle birlikte insanı hüzünlendiren doğanın ta kendisidir.

KAYNAKÇA

- Abdullah Cevdet. (1890). *Hîç*. İstanbul: Mahmud Bey Matbaası
- Abdullah Cevdet. (1891). *Tuluat*. İstanbul: Alem Matbaası.
- Abdullah Cevdet. (1894). *Masumiyyet*. İstanbul: İstapan Matbaası
- Abdülhalim Memduh. (1884). *Tasvir-i Vicdan*. İstanbul: Nişan Berberyan Matbaası.
- Abdülhalim Memduh. (1887). *Tasvir-i Hissiyat*. İstanbul: Karabet ve Kasbar Matbaası.
- Abdülkerim Hadi. (1892) *Bir Müteverrimenin Nevha-i Meyusanesi*. İstanbul: Mekteb-i Sanayi Matbaası.
- Abdülkerim Hadi. (1896). *Gözyaşlarım*. İstanbul: Mahmud Bey Matbaası.
- Abdülkerim Hadi. (1897). *Aheng-i Sürûr*. İstanbul: Asır Kütüphanesi.
- Abdülkerim Sabit. (1885). *Sabâh-ı İnşirâh*. İstanbul: Mihran Matbaası.
- Ahmed Reşâd. (1886). *Güldeste*. İstanbul: Karabet ve Kasbar Matbaası
- Akay, Hasan. (1998). *Servet-i Fünûn Şiir Estetiği*. İstanbul: Kitabevi.
- Akay, Hasan. (1998). *Tanzimat Sonrası Türk Edebiyatında Yeni Fikirler*. İstanbul: Kitabevi.
- Aktaş, Şerif. (2011). Edebiyatımızda Geçen Asrın Sonların “Mutavassıtın” Grubun edebi Düşüncesi Hakkında. *Edebiyat ve Edebi Metinler Üzerine Yazılar* (s. 517-529). Ankara: Kurgan Edebiyat.
- Aktaş, Şerif. (2015). *Şiir Tahlili -Teori ve Uygulama-*. Ankara: Kurgan Edebiyat.
- Akyüz, Kenan. (2010). *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri* (21.bs.). İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Alaybeyzâde Naci. (1894). *Neşîde*. İstanbul: Alem Matbaası.
- Ali Ferruh. (1886). *Şâyân*. İstanbul: Mahmud Bey Matbaası.
- Ali Nusret. (1889). *Şihâb*. İstanbul: Cemal Efendi Matbaası.
- Ali Rızazâde Kemal. (1890). *Musavvirât-ı Şevk*. İstanbul: Artin Asaduryan Şirket-i Mürettebiye Matbaası.
- Andı, M. Fatih. (1995). *Ara Nesil Şairi Mehmed Celâl*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Andı, M. Fatih. (1997). *Servet-i Fünûn’a Kadar Yeni Türk Şiirinde Şekil Değişimleri*. İstanbul: Kitabevi.

- Aybar, Ömür. (2013). Nureddin Ferruh ve Şafak Sadaları Üzerine Bir İnceleme. *Turkish Studies*, 8/4, s. 213-222.
- Babacan, Mahmut. (1993). *Ara Nesil'de Tenkit* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Banarlı, Nihad Sami. (1997). *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi II*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Bekiroğlu, Nazan. (1998). *Şair Nigâr Hanım*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bilgegil, Kaya. (2014). *Harâbât Karşısında Nâmık Kemâl*. Erzurum: Salkımsöğüt Yayınları.
- Birinci, Necat. (1987). *Nabizade Nazım*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Birinci, Necat. (1988). *Menemenlizâde Mehmed Tahir*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Birinci, Nejat. (2006). Ara Nesil (Gen. Ed. Talat Sait Halman). *Türk Edebiyatı Tarihi Cilt 3* (89-101). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Diyarbakırlı Baki. (1893). *Nâle*. İstanbul: Kasbar Matbaası.
- Emil, Birol. (2009). *Son Dönem Osmanlı Aydını Mizancı Murad Bey*. İstanbul: Kitabevi.
- Enginün, İnci. (2010). *Yeni Türk Edebiyatı Tanzimat'tan Cumhuriyet'e (1839-1923)* (5.bs.). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Ercilasun, Bilge. (1997). Edebiyatımızda Marazilik. *Yeni Türk Edebiyatı Üzerine İncelemeler 1* (s. 409-420). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ercilasun, Bilge. (2007). *Ziya Paşa*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ercilasun, Bilge. (2009). *Servet-i Fünûn'da Edebi Tenkit*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Gariper, Cafer. (2015). Türk Edebiyatında Ara Nesil Edebi Devresi (Ed. M. Kayahan Özgül). *Yeni Türk Edebiyatı Tarihine Bir Bakış*. Ankara: Kurgan Edebiyat.
- Göçgün, Önder. (1999). *Namık Kemal'in Şairliği ve Bütün Şiirleri*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını.
- Hüseyin Haşim. (1888). *Şihâb*. İstanbul: Matbaa-i Ebuzziya.
- İnal, İbnü'l-Emin Mahmud Kemal. (1999), *Son Asır Türk Şairleri I (Kemâlî's-Şuarâ)* (Haz. Müjgan Cumbur) Ankara: AYK Atatürk Kültür Merkezi Yayını.
- İnal, İbnü'l-Emin Mahmud Kemal. (1999), *Son Asır Türk Şairleri IV (Kemâlî's-Şuarâ)* (Haz. İbrahim Baştuğ) Ankara: AYK Atatürk Kültür Merkezi Yayını.
- İnal, İbnü'l-Emin Mahmud Kemal. (2000), *Son Asır Türk Şairleri II (Kemâlî's-Şuarâ)* (Haz. Kayahan Özgül) Ankara: AYK Atatürk Kültür Merkezi Yayını.
- İnal, İbnü'l-Emin Mahmud Kemal. (2000), *Son Asır Türk Şairleri III (Kemâlî's-Şuarâ)* (Haz. Hidayet Özcan) Ankara: AYK Atatürk Kültür Merkezi Yayını.
- İnal, İbnü'l-Emin Mahmud Kemal. (2013), *Son Asır Türk Şairleri V (Kemâlî's-Şuarâ)* (Haz. Ayşegül Celepoğlu) Ankara: AYK Atatürk Kültür Merkezi Yayını.
- İsmail Hakkı. (1891). *Tahassür*. İstanbul: Artin Asaduryan Şirket-i Mürettebiye Matbaası.
- İsmail Safa. (1888). *Sünühât*. İstanbul: Matbaa-i Ebuzziya.
- Kantarcıoğlu, Sevim. (2009). *Edebiyat Akımları Platon'dan Derrida'ya*. İstanbul: Paradigma Yayıncılık.

- Kaplan Mehmet. (1998). *Şiir Tahlilleri 1* (15. bs.). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kaplan, Mehmet. (2009). *Türk Edebiyatı Araştırmalar 1* (9. bs.). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kaplan, Mehmet. (2010). *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar 2* (8. bs.). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kaplan, Mehmet. (2011). *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 3*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kaplan, Mehmet. (2012). *Nesillerin Ruhu* (11. bs.). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kaplan, Mehmet. (2014). *Tevfik Fikret Devir-Şahsiyet-Eser* (17. bs.). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kefeli, Emel. (2014). *Batı Edebiyatında Akımlar* (2. bs.). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kerman, Zeynep. (2009). *Yeni Türk Edebiyatı İncelemeleri* (3. bs.). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Mahmud Kemaleddin Fenari. (1887). *Nevâ-yı Şebâb*. İstanbul: Feraizcizade Matbaası.
- Mahmud Kemaleddin Fenari. (1887). *Terâne-i Tiylâne*. İstanbul: Feraizcizade Matbaası.
- Mehmed Celâl. (1885). *Ada'da Söylediklerim*. İstanbul: A. Maviyan Şirket-i Mürettebiye Matbaası.
- Menemenlizâde Mehmed Tahir. (1884). *Şiir ve Şair*. *Haver*, nr. 2, s. 38-41.
- Menemenlizâde Mehmed Tahir. (1886). *Elhân*. İstanbul: Matbaa-i Ebuzziya.
- Menemenlizâde Mehmed Tahir. (1893). *Asâr-ı Perişân*. İstanbul: İstepan Matbaası.
- Menemenlizâde Tahir. (1887). *Yâd-ı Mazi*. İstanbul: Cemal Efendi Matbaası.
- Mustafa Reşid. (1892). *Şükûfe-i İstiğrak*. İstanbul: Alem Matbaası Ahmet İhsan ve Şürekâsı.
- Nabizade Nazım. (1881). *Hâtıra-i Şebâb*. İstanbul: Mihran Matbaası.
- Nabizade Nazım. (1884). *Heves Ettim*. İstanbul: Mihran Matbaası.
- Nabizade Nazım. (1886). *Mini Mini Yahud Yine Heves*. İstanbul: Karabet ve Kasbar Matbaası.
- Nureddin Ferruh. (1893). *Şafak Sadaları*. İstanbul: Şirket-i Mürettebiye Matbaası.
- Okay, Orhan. (2014). *Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı* (4. bs.). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Özarslan, Ersin. (1994). *Ara Nesil Edebiyatçısı ve Gazetecisi Mustafa Reşid Bey Hayatı ve Eserleri* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Özarslan, Ersin. (1996). Edebiyatta Nesil Meselesi ve Ara Nesil. *Prof. Dr. Umay Günay Armağanı* (266-279). Ankara: H.Ü. Edebiyat Fakültesi.
- Özgül, M. Kayahan. (1997). *Resmin Gölgesi Şiire Düştü*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Özgül, M. Kayahan. (2016). *Muallim Naci Efendi*. İstanbul: Kitabevi.
- Özgül, M. Kayahan. (2018). *Divan Yolundan Pera'ya Selâmetle Modern Türk Şiirine Doğru*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Öztürk, Veysel. (2010). *Türk Şiirinin Romantik Kökleri: Abdülhak Hamid'in Şiirinde Romantik Öznellik* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Parlatır, İsmail. (2004). *Şinasi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Parlatır, İsmail. (2012). *Recaizâde Ekrem*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Parlatır, İsmail. (2014). *Abdülhak Hamid Tarhan*. Ankara: Akçağ Yayınları.

- Parlatır, İsmail. (Ocak 1992). XIX. Yüzyıl Yeni Türk Şiiri. *Türk Dili*. 481-482, s. 1-46.
- Parlatır, İsmail., Enginün, İnci., Ercilasun, Ahmet B., Kerman, Zeynep., Uçman, Abdullah., Çetin, Nurullah. (2011). *Tanzimat Edebiyatı*. Ankara Akçağ Yayınları.
- Parlatır, İsmail., Enginün, İnci., Huyugüzel, Ömer., Ercilasun, Bilge., Özbacı, Mustafa., Karaca, Alaattin. (2013). *Servet-i Fünûn Edebiyatı* (3. bs.). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Recaizâde Mahmud Ekrem. (1884). *Takdir-i Elhân*. İstanbul: Mahmud Bey Matbaası.
- Şermet, Sevim. (2010). Serbest Şiirin Tarihine Girişte Unutulan Bir İsim: Nureddin Ferruh ve Şiir Sanatı. *Turkish Studies*, 5/2, s. 1332-1352.
- Şevket Gavsî. (1890). *Bahâr-ı Hevesim*. İstanbul: İstapan Matbaası.
- Şevket Gavsî. (1894). *Gülzâr-ı Şebâb*. İstanbul: İstapan Matbaası.
- Şeyh Vâfî. (1885). *Cezebât*. İstanbul: Mihran Matbaası.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi. (2007). *Edebiyat Üzerine Makaleler* (Zeynep Kerman, Haz.). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi. (2010). *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi* (7. bs.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Tarhan, Abdülhak Hamid. (1885). *Makber*. İstanbul: Matbaa-i A. K. Şirket-i Mürettebiye Matbaası.
- Turan, Taner. (2018). *1880-1895 Yılları Arasında Yayımlanmış Şiir Kitapları Üzerine Bir İnceleme* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Uç, Himmet. (1990). *İlmîlîlar ve Edebî Tenkid*. Erzurum.
- Yetiş, Kazım. (1996). *Namık Kemal'in Türk Dili ve Edebiyatı Üzerine Görüşleri ve Yazıları*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Yetiş, Kazım. (1996). *Talîm-i Edebiyat'ın Retorik ve Edebiyat Nazariyatı Sâhasında Getirdiği Yenilikler*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını.